

ENERJİ PİYASASI DÜZENLEME KURUMU

**ELEKTRİK PİYASASI
UYGULAMA EL KİTABI**

Nisan 2003

1	PİYASA YAPISI	1
1.1	AMAÇLAR	1
1.2	PİYASA YAPISINA GENEL BAKIŞ	2
1.3	PİYASA FAALİYETLERİ VE PİYASAYA GİRİŞ	4
1.3.1	Üretim	9
1.3.2	İletim	10
1.3.3	Dağıtım.....	11
1.3.4	Toptan satış.....	12
1.3.5	Perakende Satış ve Perakende Satış Hizmeti	13
1.4	SERBEST TÜKETİCİLER	14
2	GEÇİŞ DÖNEMİ UYGULAMALARI.....	18
2.1	YÜKÜMLENİLEN MALİYETLER	18
2.2	HİDROELEKTRİK SANTRALLARIN DEVRİ	19
2.3	DÜZENLEMeye TABİ İKİLİ ANLAŞMALAR	19
3	DENGELEME PİYASASI	21
3.1	ALT YAPI GEREKSİNİMLERİ	21
3.2	DENGELEME PİYASASININ İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN TEMEL KURALLAR.....	21
3.3	UZLAŞTIRMA DÖNEMLERİ.....	23
3.4	SİSTEMİN DENGELENMESİ.....	23
3.4.1	Sistem İşletmecisi Tarafından Tekliflerin Kabulü.....	23
3.4.2	Teklif Verme Kuralları.....	23
3.4.3	Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi Ödemeleri	25
3.5	SİSTEM İŞLETMECİSİNİN DİĞER FAALİYETLERİ	26
3.6	DENGELEME VE UZLAŞTIRMA MEKANİZMASI	27
3.6.1	Dengeleme Fiyatı Yapısı	27
3.6.2	Dengeleme Fiyatının Uygulanması.....	28
3.6.3	İkili Anlaşmalar.....	28
3.6.4	Ölçümler.....	29
3.7	DENGELEME VE UZLAŞTIRMA MEKANİZMASI ANLAŞMALARİ.....	29
3.7.1	Dengeleme ve Uzlaştırma Mekanizması Anlaşma Yapısı.....	29
3.7.2	Ödemelerinin Hesaplanması.....	29
3.8	UZLAŞTIRMA	30
3.8.1	Net Uzlaştırma Değeri	30
3.8.2	Uzlaştırma Dönemi Zaman Çizelgesi.....	30
3.9	HİDROELEKTRİK SANTRALLAR.....	34
3.10	KISA DÖNEM SİSTEM GÜVENLİĞİ.....	34
4	YENİ ÜRETİM YATIRIMLARI VE SİSTEME ERİŞİM.....	35
4.1	ARZ GÜVENLİĞİ VE YENİ ÜRETİM YATIRIMLARI	35
4.2	YERLİ VE YENİLENEBİLİR KAYNAKLAR	36
4.3	SİSTEME ERİŞİM VE SİSTEM KULLANIM HAKLARI.....	37
5	PİYASANIN DÜZENLENMESİ	39
5.1	TARİFELER	39
5.2	DÜZENLEME YÖNTEMLERİ	39
5.2.1	Maliyet Artı Kar Düzenlemesi.....	39
5.2.2	Fiyat ve/veya Gelir Tavanı Düzenlemeleri.....	40
5.2.2.1	Fiyat Tavanı Uygulanması.....	42
5.2.2.2	Gelir Tavanı Uygulanması.....	42
5.2.2.3	Gelir ve Fiyat Tavan Uygulamalarının Birlikte Kullanıldığı Karma Yöntem.....	43
5.3	FAALİYETLER BAZINDA UYGULANACAK GELİR/FİYAT DÜZENLEMELERİ	43
5.3.1	İletim Faaliyeti.....	44
5.3.2	Dağıtım Faaliyeti	44
5.3.3	Perakende Satış Hizmeti.....	45
5.3.4	Perakende Satış.....	45
5.3.5	TETAŞ'ın Toptan Satışı.....	46
5.4	GELİR GEREKSİNİMİNİN BELİRLENMESİ	46
5.4.1	Hesapların Ayrıştırılması.....	46
5.4.2	Gelir Gereksinimine Tekabül Eden Kapasite ve Performans Seviyesi.....	46

5.4.3	<i>Yıllık Gelir Tavanının Belirlenmesi</i>	46
5.4.4	<i>Otomatik Fiyat Ayarlamaları</i>	47
5.5	TARİFE BELİRLEME SÜRECİ VE FİYATLANDIRMA ESASLARI.....	47
5.5.1	<i>Gelir Tavanının Aşılmaması</i>	47
5.5.2	<i>Abone Gruplarının Belirlenmesi</i>	47
5.5.3	<i>Abone Grubu Bazında Maliyet Analizi</i>	48
5.5.4	<i>Maliyetten Fiyata Dönüşüm</i>	48
5.5.5	<i>Sübvansiyona Yol Açmayan Fiyat Aralıkları</i>	48
5.5.6	<i>Yönetmelikler</i>	48
5.6	YÖNETİŞİM.....	49

1 Piyasa Yapısı

1.1 Amaçlar

Elektrik Piyasası Kanunu¹ (Kanun), elektriğin tüketicilere yeterli, kaliteli, sürekli ve düşük maliyetli bir şekilde sunulmasını sağlayacak rekabet ortamının oluşturulması için gereken yasal çerçeveyi yaratmıştır. Bu doğrultuda Kanun, piyasa katılımcıları arasında yapılacak ikili anlaşmalara ve dengeleme ve uzlaştırma mekanizmasına dayalı bir modelin teşkilini öngörmektedir.

Kanunda öngörülen piyasa modelinin işleyişi büyük ölçüde piyasa hedeflerine uygun bir özelleştirmenin yapılmasını ve müzakereye açık bir arz fazlasının oluşmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede; eşit taraflar arasında ayırım gözetmeyen, rekabete dayalı ve şeffaf bir piyasa yapısının teşkili büyük önem kazanmaktadır. Yapılacak düzenlemelerle piyasa risklerinin asgari düzeye indirildiği, güvenin tesis edildiği ve belirli bir program çerçevesinde serbestleştirilmenin giderek artırıldığı bir piyasa yapısı, yerli ve yabancı özel sektör yatırımcıları açısından cazip hale gelecektir.

Reform niteliği taşıyan bu yasal düzenlemenin öngörülen hedeflere ulaşması, reformun tüm piyasa katılımcıları tarafından benimsenmesini ve ortak bir hedef doğrultusunda birlikte hareket edilmesini zorunlu kılmaktadır. Üretimden tüketime kadar çok geniş bir alanı kapsayan ve düzenlemeden uygulamaya iç içe geçmiş süreçler bütününden oluşan bir yapının sürdürülebilir olması, açık ve net hükümler içeren düzenlemelerin yanı sıra bu düzenlemelerin oluşturulması, geliştirilmesi ve değiştirilmesi aşamalarında çok katılımcılı bir mekanizmanın tesis edilmesi ve uygulanması ile de çok yakından ilgilidir.

Bu itibarla El Kitabı, Kanunda öngörülen;

- Elektrik enerjisi piyasasında verimliliği artırmak ve maliyetleri azaltmak için rekabetin sağlanması,
- Enerji sektörünün mali açıdan sürdürülebilirliğinin temin edilmesi için maliyetleri yansıtan fiyatların oluşturulması,
- Özel sektör katılımının temin edilmesi,
- Arz güvenliğinin sağlanması,

gibi temel amaçlara ulaşılabilmesi için, uygulama açısından önem taşıyan hususlar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Rekabetçi piyasalar oluşturulurken mevcut fiziki ve kurumsal yapının yanı sıra geçmiş dönem uygulamalarının yeni piyasa yapısına olan etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, rekabetçi piyasalar, mevcut durum göz önüne alınmaksızın yeni bir başlangıç gibi tasarlanıp uygulanamaz. Bu nedenle El Kitabında, uygulama sürecine uyumlu bir geçişin sağlanması için, mevcut koşullar ve uygulama kısıtları dikkatle incelemiştir. El Kitabına ilişkin olarak yapılacak önerilerin aşağıdaki hususların hayata geçirilmesinde katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir:

¹ 20 Şubat 2001 tarihli ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu.

- Fiyatların tamamen rekabet ortamında belirleneceği döneme kadar, toptan satış fiyatlarında istikrarın sağlanması (Başlangıçta maliyetleri karşılamak üzere fiyatlarda yaşanacak artışın değişken ve belirsiz olmamasına yönelik düzenlemelerin yaşama geçirilmesi),
- Piyasa katılımcılarına rekabet koşullarına uyum sağlamaları için yeterli zaman tanınması,
- Kamu bütçesinden destek alınmasına gerek kalmaksızın, yükümlenilen maliyetlerin karşılanması,
- Piyasanın yatırımcılar açısından cazip hale getirilmesiyle yeni üretim yatırımlarını finanse edebilecek ve mali yükümlülüklerini karşılayabilme kapasitesi açısından güvenilir alım-satım sözleşmeleri imzalayabilecek güçte şirketlerin piyasada yer alması ve bunun sonucunda bu şirketlerin yeni yatırımlara yönelmesi suretiyle arz güvenliğinin güvence altına alınması.

Bu çerçevede El Kitabı, Türkiye elektrik sektörü reformunun tüm uygulama sürecine ışık tutmak üzere, piyasa modelinin ayrıntılarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

1.2 Piyasa Yapısına Genel Bakış

Kanunda, Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi ile tamamlanan ikili anlaşmalar piyasası öngörülmektedir. Piyasada faaliyet gösterilmesi için seçilen yöntem lisanslandırmadır. Sisteme erişim düzenlemeye tabidir.

Piyasa modelinin ana unsurlarından biri olan ikili anlaşmalar, tüm koşulları ve süresi taraflar arasında serbest olarak belirlenen özel hukuk hükümlerine tabi anlaşmalardır.

Rekabete dayanan bir piyasa modelinin öngörülen hedeflere ulaşmasında tedarik tarafında olduğu kadar tüketim tarafında da gereken serbestleştirilmenin sağlanması önem taşımaktadır. Bu itibarla, Kanunda yer alan serbest tüketici tanımına giren, iletim sistemine doğrudan bağlı olan tüketiciler ile 3 Mart 2003 tarihinde bir önceki yıl toplam tüketimleri 9 milyon kWh'ı aşan tüketiciler, tedarikçiler (perakende satış lisansına sahip dağıtım şirketleri, perakende satış şirketleri, toptan satış şirketleri ve üretim şirketleri) ile ikili anlaşmalar yapılabilecektir. Serbest olmayan tüketiciler ise, düzenlemeye tabi olan perakende satış tarifeleri üzerinden elektrik enerjisi ve/veya kapasite temin edeceklerdir.

İkili anlaşmalarda öngörülen hedef, müşterisinin tüm elektrik enerjisi ihtiyacının tedarikçi tarafından sağlanmasıdır. Müşterilerin zaman içerisinde elektrik enerjisi ihtiyacında oluşabilecek değişimler de bu kapsama girmektedir. Bu nedenle, ikili anlaşmaların, müşterinin yük eğrisini mümkün olduğu kadar karşılayacak şekilde yapılmış olması gerekmektedir.

Başlangıçta ne kadar hassas bir tahmin yapılırsa yapılsın uygulamada, ikili anlaşmanın her iki tarafında da değişen koşullar ve beklenmeyen durumlar nedeniyle ikili anlaşmalar kapsamında öngörülen sunum ve tüketim dengesi bozulabilir. Bu durumda iletim sistem işletmecisi (Ulusal Yük Dağıtım Merkezi), Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından alınmış tekliflere göre, yük alma teklifi veren üretim şirketlerinin üretimlerini artırarak ya da yük atma teklifi veren üretim şirketlerinin üretimlerini azaltarak nihai fiziki dengeyi sağlar. Bu durumda Piyasa Mali Uzlaştırma

Merkezi sistem katılımcılarını neden oldukları dengeleme ve uzlaştırma maliyetleri oranında ücretlendirir.

Dengeleme ve uzlaştırma mekanizmasının tüm unsurları itibarıyla işler hale gelmesine kadar geçecek sürede, piyasa katılımcılarının ikili anlaşmalar konusunda deneyim kazanmaları ve sistem dengesizliğinden kaynaklanan ek maliyetlere aşırı şekilde maruz kalmamaları için, bir tarafı kamu olan ikili anlaşmalar düzenlemeye tabi olacaktır.

Piyasa modeli, yeni düzenlemelerin yapılmasının yanı sıra Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin piyasa işletmecisi fonksiyonunu yerine getirecek şekilde kurulmasını ve bu Merkeze işlerlik kazandıracak ölçme-iletişim-kontrol alt yapısının belirli bir program çerçevesinde tesis edilmesini de zorunlu kılmaktadır.

Reform niteliği taşıyan düzenlemelerde, düzenleme risklerinin asgari seviyede tutulabilmesi, bir geçiş sürecinin planlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu itibarla Kanunda öngörülen piyasa modeline geçiş süreci aşağıdaki şekilde aşamalı olarak planlanmıştır:

➤ Birinci aşama; düzenleyici mevzuat bütünüün yayımlanması ile birlikte Hazırlık Döneminin sona ereceği tarih olup; bu tarih Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun (Kurum) piyasa katılımcılarına, piyasada faaliyet gösterebilmeleri için lisans vermeye hazır olacağı "Lisans Günü"dür.

➤ İkinci aşama; doğrudan iletim sistemine bağlı olanlar dışında, tüketim eşiği itibarıyla elektrik enerjisi tedarik edecekleri kaynağı seçme serbestisine sahip olabilecek serbest tüketicilere izin verilecek 3 Mart 2003 tarihi olup, bu tarih "Serbest Tüketiciler Günü"dür.

➤ Üçüncü aşama; kısa vadeli arz-talep dengesizliklerinin serbest bir piyasa ortamı dahilinde giderilebilmesi için, Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin dengeleme ve uzlaştırma mekanizmasını çalıştırmaya başlayacağı tarih olan "Dengeleme ve Uzlaştırma Günü"dür. Bu aşamanın basit uygulamalarının 2003 yılı son çeyreğinde başlatılması hedeflenmektedir.

➤ Dördüncü aşama; özel sektör payının artması paralelinde düzenlemeye tabi ikili anlaşmaların yerini düzenlemeye tabi olmayan ikili anlaşmalara bıraktığı bir piyasada, Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin daha etkin olarak faaliyete geçeceği tarih olan "Piyasa Günü"dür. Piyasa Günü, bir başka ifadeyle yeni piyasa modelinin tam anlamıyla işlerlik kazanacağı aşama olacaktır.

Yeni piyasa modelinin hayata geçirilmesi sürecinin başlangıcında karşılaşılabilecek zorluklar arasında:

- Müzakereye açık yeterli arz fazlasının bulunmaması,
- Kayıp-kaçak oranlarının bir çok dağıtım bölgesinde yüksek olması,
- Ölçme-iletişim-kontrol alt yapısının yeni piyasa modelinin gerektirdiği ölçüde tesis edilmemiş olması,
- Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş.'nin (TETAŞ), piyasada hakim bir toptan satış şirketi durumunda olması,
- TETAŞ tarafından karşılanacak olan yükümlenilen maliyetlerin büyüklüğü,
- Özelleştirme sürecinin tamamlanmamış olması,

sayılabilir.

Diğer taraftan yeni piyasa modeli öncesi uygulamada, mevcut toptan ve perakende satış fiyatları gerçek maliyetleri yeterince yansıtmamaktadır. Ayrıca perakende satış fiyatları içerisinde elektrik piyasası ile ilgili olmayan unsurlar yer almakta ve bedelsiz veya tarife altı uygulamalara izin verilmektedir.

Yeni piyasa modeli tüm bu faktörleri ve maliyetleri dikkate almak durumunda olduğundan, TETAŞ'ın toptan satış fiyatının en azından başlangıçta yükselme eğilimi sergileyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Perakende satış fiyatlarını da yükseltecek olan bu durumun etkilerinin asgari düzeye indirilmesi için Kanunun geçici 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendinin (3) numaralı alt bendi hükümleri çerçevesinde tarife dışı ve tarife altı uygulamalar ile fonlar ve payların kaldırılmasına ilişkin düzenlemenin ivedilikle hayata geçirilmesi uygun olacaktır.

1.3 Piyasa Faaliyetleri ve Piyasaya Giriş

Lisans, bir tüzel kişinin piyasada faaliyet gösterebilmek için Kurumdan almak zorunda olduğu bir yetki belgesidir. Piyasada faaliyet gösterilebilmesi için Kurumdan her bir piyasa faaliyeti ve aynı faaliyet gösterilen her bir tesis için ayrı lisans alınması zorunludur. Birden fazla tesiste aynı tüzel kişilik adı altında üretim faaliyeti göstermek isteyen tüzel kişiler; üretim, otoprodüktör ya da otoprodüktör grubu lisanslarından ancak birini alabilirler.

Kanun kapsamında lisans sahibi tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilebilecek faaliyetler aşağıda yer almaktadır;

- Üretim
- İletim
- Dağıtım
- Toptan Satış
- Perakende Satış
- Perakende Satış Hizmeti
- İthalat ve İhracat

Toptan satış lisansı sahibi tüzel kişiler tarafından yürütülebilecek ithalat ve ihracat faaliyetleri ile perakende satış lisansı sahibi tüzel kişiler tarafından yürütülebilecek ithalat faaliyetleri, bu tüzel kişilerin toptan satış veya perakende satış lisansları kapsamında düzenlenir ve ayrıca lisans alınmasını gerektirmez.

Perakende satış hizmetleri ve perakende satış faaliyeti, perakende satış lisansında yer verilmesi halinde aynı lisans kapsamında yürütülebilir.

Kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere elektrik enerjisi üretimi yapan ve iletim veya dağıtım şebekesi ile paralel çalışmayan tesis veya ekipmana sahip gerçek veya tüzel kişilerin, bu tesis veya ekipmanı iletim veya dağıtım şebekesi ile bağlantı tesis etmeden çalıştırmaya devam ettikleri ve bu tesislerde üretilen elektrik enerjisi ve/veya kapasitenin toptan ve/veya perakende satışı faaliyetinde bulunmadıkları sürece, lisans alma yükümlülükleri yoktur.

Piyasa faaliyetlerinden iletim ve dağıtım faaliyetleri ile serbest olmayan tüketicilere yapılacak satışlar düzenlemeye tabidir. Bunun yanı sıra piyasadaki hakim gücünü koruduğu sürece TETAŞ'ın faaliyetleri de düzenlemeye tabi olacaktır.

Lisanslar hiçbir surette devredilemez. Ancak, lisans sahibi tüzel kişiye bankalar ve/veya finans kuruluşları tarafından sınırlı veya gayri kabili rücu proje finansmanı sağlanması halinde, kredi sözleşmesi hükümleri gereği, bankalar ve/veya finans kuruluşları Kuruma gerekçeli olarak bildirimde bulunarak, Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliğinin² öngördüğü şartlar çerçevesinde önerecekleri bir başka tüzel kişiye lisans sahibi tüzel kişinin lisansı kapsamındaki tüm yükümlülüklerini üstlenmek şartıyla lisans verilmesini talep edebilir. Önerilen tüzel kişiye, Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği kapsamındaki yükümlülükleri yerine getirmesi kaydıyla lisans verilir.

Lisans sahibinin lisans kapsamındaki hakları, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulundan (Kurul) izin almaksızın üçüncü şahıslara temlik edilemez.

Piyasada faaliyet göstermek üzere lisans başvurusunda bulunacak özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişilerin, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümleri doğrultusunda anonim şirket ya da limited şirket olarak kurulmuş olmaları zorunludur. Anonim şirket olarak kurulmaları halinde, hisselerinin tamamının nama yazılı olması şarttır.

Tüzel kişiler piyasada faaliyet göstermek üzere lisans almak için Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliğinin ekinde yer alan belgeleri eksiksiz olarak ibraz etmek suretiyle Kuruma başvuruda bulunur.

Üretim, otoprodüktör ve otoprodüktör grubu lisansları için yapılacak başvurularda; lisansa konu olan üretim tesisinin özellikleri dikkate alınarak hazırlanan ve tesisin tamamlanma tarihine kadar olan süreci kapsayan bir termin programının sunulması ve bu program kapsamındaki tesis tamamlanma tarihinin Kurum tarafından uygun bulunması esastır.

Üretim, otoprodüktör ve otoprodüktör grubu lisansları için yapılacak başvurular kapsamında; linyit, taşkömürü, asfaltit, bitümlü şist, jeotermal, dalga, gel-git ve güneş enerjisi gibi yerli doğal kaynaklardan elektrik enerjisi üretmek üzere üretim tesisi kurulması talep edildiği takdirde;

➤ Linyit, taşkömürü, asfaltit, bitümlü şist ve jeotermal kaynaklar açısından; enerji kaynağına ilişkin yakıt temin anlaşması veya enerji kaynağının kullanım hakkı ya da diğer aynı haklarının tesis edilmiş olduğunun veya bu hakların tesis edileceğinin yetki sahibi gerçek veya tüzel kişilerce taahhüt edilmiş olduğunun,

➤ Dalga, gel-git ve güneş enerjisine dayalı kaynaklar açısından; üretim tesisinin kurulacağı sahanın özel mülkiyete konu olması ve kamulaştırma talep edilmemesi halinde, mülkiyet ve/veya diğer aynı hakların tesis edilmiş veya bu hakların tesis edileceğinin yetki sahibi gerçek veya tüzel kişilerce taahhüt edilmiş olduğunun,

belgelenmesi zorunludur.

² 4 Ağustos 2002 tarihli ve 24836 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği

Rüzgar ve güneş enerjisine dayalı üretim tesisinin kurulacağı sahanın, herhangi bir amaçla tahsis edilmemiş kamuya ait arazi olması veya üretim tesisinin kurulacağı saha üzerindeki mülkiyet veya diğer aynı hakların tesis edilmemiş veya bu hakların yetki sahibi gerçek veya tüzel kişilerce tesis edileceğinin taahhüt edilmemiş olması durumunda; rüzgar veya güneş enerjisine dayalı bir üretim tesisi kurmak üzere lisans almak için yapılan ilk başvurunun Resmi Gazetede yayımlanması ve Kurum ilan panosu ile Kurum internet sayfasında duyurulmasını izleyen on iş günü içerisinde, aynı bölgede ve aynı kaynağı kullanmak suretiyle üretim tesisi kurmak isteyen diğer tüzel kişiler de lisans almak üzere Kuruma başvurmak zorundadır. Bu süreden sonra yapılan başvurular kabul edilmez.

Rüzgar ve güneş enerjisine dayalı üretim tesisi kurmak üzere yapılan başvurularda; Kurul tarafından yayımlanan ilgili tebliğ hükümlerine uygun olarak yapılmış ölçümlere dair verilerin de sunulması zorunludur.

Gereğine uygun olarak yapıldığı tespit edilen lisans başvuruları inceleme ve değerlendirmeye alınır.

İnceleme ve değerlendirmeye alınan üretim, otoprodüktör ve otoprodüktör grubu lisansı başvuruları hakkında Kurum tarafından, ilgili tüzel kişi tarafından kurulacak üretim tesisinin iletim ve/veya dağıtım sistemine bağlantısı ve sistem kullanımı hakkında Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) ve/veya üretim tesisinin bulunduğu dağıtım bölgesindeki dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiden görüş istenir ve konu hakkındaki görüşler bildirim tarihinden itibaren kırkbeş gün içerisinde sonuçlandırılarak Kuruma sunulur.

Toptan satış lisansı veya perakende satış lisansı başvurularında; uluslararası enterkonneksiyon şartı oluşmuş ülkelerden ya da ülkelere ithalat ve/veya ihracat faaliyetlerinde bulunulmasının da talep edilmesi halinde; söz konusu ithalat ve/veya ihracat faaliyetine Kurul onayıyla izin verilmeden önce Kurum tarafından, 3154 sayılı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna göre oluşturulan Bakanlık görüşü ile teknik konulara ilişkin olarak TEİAŞ ve/veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişilerin görüşü alınır. TEİAŞ ve/veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler teknik konular hakkındaki görüşlerini Kurum tarafından yapılan yazılı bildirim tarihinden itibaren kırkbeş gün içerisinde sonuçlandırarak Kuruma sunar.

Kurum yaptığı inceleme ve değerlendirmede tüm lisanslar açısından temel olarak aşağıdaki hususları göz önünde bulundurur;

- İlgili mevzuatta öngörülen amaçlara uygunluk,
- Duyurusu yapılan başvurularda, belirtilen süre içerisinde yazılı olarak yapılan itirazlar hakkında oluşturulan görüşler,
- Tüketici haklarının korunması ile rekabetin ve piyasanın gelişimine olan etki,
- Tüzel kişinin mali gücü ve finansman kaynakları,
- Başvuruda bulunan tüzel kişilerin; varsa, yurt içi ve yurt dışı piyasalardaki deneyim ve performansları.

Üretim, otoprodüktör ve otoprodüktör grubu lisansı başvurularının inceleme ve değerlendirilmesinde; kullanılacak yakıt tipi, yakıt tipine göre üretim tesisinin kurulacağı sahanın yer seçimi ile etkin kullanımı da dikkate alınır.

Hidrolik enerjisine dayalı üretim tesisi kurmak amacıyla aynı bölge ve aynı kaynak için yapılan birden fazla tüzel kişinin, yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda yukarıdaki hususları sağladığının tespit edilmesi halinde, lisans verilecek tüzel kişi, Kurum tarafından yayımlanan birden fazla tüzel kişi arasında seçim yapılmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen tebliğ hükümleri çerçevesinde belirlenir.

Rüzgar ve güneş enerjisine dayalı üretim tesisi kurmak amacıyla aynı bölge ve aynı kaynak için yapılan üretim, otoprodüktör ve otoprodüktör grubu lisansı başvurularında, tüm lisanslar açısından geçerli olan temel değerlendirme kriterlerini sağlayan birden fazla başvuru olması halinde, aşağıdaki kriterler dikkate alınır:

- Üretim tesisinin teknolojisi, toplam verimliliği, ünite kurulu gücü ve toplam kurulu gücü itibarıyla sahanın üretim potansiyelinin değerlendirilme oranı,
- Tesis tamamlanma süresi ve ünitelerin öngörülen devreye alınma tarihleri,
- Üretim tesislerinden üretilen elektrik enerjisi ve/veya kapasite ile ilgili olarak, piyasada faaliyet gösteren toptan satış, perakende satış lisansı sahibi tüzel kişiler veya serbest tüketiciler ile bağlantı yapılmış olması,
- Kamulaştırma gereği,
- Finansman temin güvenilirliği ve özkaynak/borç oranı.

Rüzgar ve güneş enerjisine dayalı üretim tesisi kurmak amacıyla aynı bölge ve aynı kaynak için yapılan üretim, otoprodüktör ve otoprodüktör grubu lisansı başvurularına ilişkin yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda, birden fazla tüzel kişinin lisans alma yeterliliği taşıdığıının tespit edilmesi halinde; lisans verilecek tüzel kişi, Kurum tarafından yayımlanan birden fazla tüzel kişi arasında seçim yapılmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen tebliğ hükümleri çerçevesinde belirlenir.

Lisans başvuruları, inceleme ve değerlendirmeye alınmalarını takip eden altmış gün içerisinde sonuçlandırılır. Bu süre, yeterli olmaması durumunda Kurul kararıyla azami kırk gün uzatılabilir ve süre uzatımı başvuru sahibi tüzel kişiye yazılı olarak bildirilir.

Üretim lisansı sahibi tüzel kişiler, üretim tesisi kurulması, işletmeye alınması, elektrik enerjisi üretimi, ürettikleri elektrik enerjisinin ve/veya kapasitenin müşterilere satışı dışında piyasada herhangi bir faaliyette bulunamaz. Üretim lisansı sahibi tüzel kişiler, bu faaliyetler ile lisanslarında yer alması halinde, piyasa faaliyetini tamamlayan ve/veya gereği olan faaliyetler ile piyasa faaliyeti sonucu oluşan yan ürünlere ilişkin faaliyetleri de ayrı hesap tutmak kaydıyla yürütebilir.

Perakende satış ile perakende satış hizmetini birlikte veren perakende satış şirketleri, perakende satış ile perakende satış hizmeti için ayrı hesap tutar ve bu faaliyetleri arasında çapraz sübvansiyon yapamaz.

Serbest tüketiciler ve serbest olmayan tüketicilere satış yapan perakende satış lisansı sahibi tüzel kişiler, serbest tüketiciler ve serbest olmayan tüketicilere yapılan satış faaliyetleri için ayrı hesap tutar ve bu hesaplar arasında çapraz sübvansiyon yapamaz.

Lisans sahibi bir tüzel kişi piyasa dışında faaliyet gösteremez. Otoprodüktör lisansı sahibi tüzel kişilere bu hüküm uygulanmaz.

Otoprodüktör grubu lisansı sahibi tüzel kişiler, esas olarak kendilerinin ve ortaklarının elektrik enerjisi ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretim tesisi kurulması, üretilen elektrik enerjisi ve/veya kapasitenin grup ortaklarına satılması, üretim fazlası olması durumunda üretim fazlasının müşterilere satışı faaliyetleri ile lisanslarında yer alması halinde, piyasa faaliyetini tamamlayan ve/veya gereği olan faaliyetler ile piyasa faaliyeti sonucu oluşan yan ürünlere ilişkin faaliyetleri de ayrı hesap tutmak kaydıyla yürütebilir.

Lisans sahipleri;

- Müessesesi, bağlı ortaklığı, iştiraki veya ortağın kendisi ile,
- Aynı holding ya da şirketler grubu çatısı altında yer alan başka bir şirketle,
- Piyasa faaliyetleri arasında,
- Piyasa faaliyetleri ile piyasa dışı faaliyetleri arasında,
- Aynı tüzel kişilik adı altında birden fazla dağıtım bölgesinde faaliyet gösterilmesi halinde bölgelere ilişkin hesaplar arasında

çapraz sübvansiyon tesis edemez. Bu fıkra hükümleri otoprodüktör lisansı sahibi tüzel kişilere uygulanmaz.

Lisans sahibi tüzel kişiler üretim, iletim ve dağıtım tesislerini; doğal afetler, yangın ve kaza gibi riskleri kapsayan bir “varlık tüm risk” sigortası ile teminat altına alır.

Lisans sahibi tüzel kişiler diğer riskleri de sigorta teminatı altına alabilir. Tarifeleri düzenlemeye tabi tüzel kişilerin, “varlık tüm risk” sigortası dışında teminat altına aldıkları diğer risklerden oluşan maliyetleri tarifelere yansıtılabilmeleri Kurul onayıyla mümkündür.

TEİAŞ ve/veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler ile ilgili tüzel kişilerin, bağlantı ve sistem kullanım anlaşması hükümlerinin uygulanması veya anlaşma hükümlerinde yapılacak değişiklikler üzerinde mutabakata varamamaları halinde oluşan ihtilaflar; Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliğinin 38 inci maddesi ve ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde çözüme kavuşturulur. Kurulun bu konuda azami otuz gün içerisinde alacağı kararların taraflar için bağlayıcı olduğu lisanslarda yer alır.

İletim ve/veya dağıtım sistemine bağlantı yapmak isteyen gerçek veya tüzel kişilerin, lisans sahibi tüzel kişi tarafından, kendilerine iletim ve/veya dağıtım sistemine bağlantı ve sistem kullanımı konusunda adil koşulların teklif edilmediği, ayrımcılık yapıldığı ve gösterilen gerekçelerin yetersiz olduğu gibi konulardaki itirazları Kurum tarafından incelenerek Kurul kararıyla azami otuz gün içerisinde sonuca bağlanır.

Bir acil durum bildiriminde, TEİAŞ'ın piyasa işleyişine acil durumun gerektirdiğinden daha fazla müdahale ettiği ve/veya alınan önlemleri gereğinden daha fazla süreyle uyguladığını ileri süren lisans sahibi tüzel kişi Kuruma başvurabilir.

Kurul kararına karşı açılacak davalar ilk derece mahkemesi olarak Danıştayda görülür.

1.3.1 Üretim

Üretim faaliyeti, Elektrik Üretim A.Ş (EÜAŞ), bağlı ortaklıkları, özel sektör üretim şirketleri, otoprodüktörler ve otoprodüktör grupları tarafından gerçekleştirilir.

Bu kapsamdaki lisans sahibi tüzel kişiler ürettikleri elektrik enerjisi ve/veya kapasiteyi; toptan satış lisansı sahibi tüzel kişilere, perakende satış lisansı sahibi tüzel kişilere ve serbest tüketicilere ikili anlaşmalar yoluyla satabilir. Söz konusu tüzel kişilerin yükümlülükleri arasında;

- Mücbir sebepler ile yıllık programlı bakım takvimi dışında, üstlendiği yükümlülükleri yerine getirecek şekilde üretim tesisinin işler halde tutulması,
 - Ölçme-iletişim-kontrol alt yapısının gerektirdiği çok zaman dilimli ölçüm yapabilen sayaçların tesis edilmesi,
 - Üretilen elektrik enerjisinin ve/veya kapasitenin herhangi bir bölge sınırlaması olmaksızın müşterilere satışında iletim ve/veya dağıtım bedeli ödenmesi,
 - Teknik olanaklar çerçevesinde TEİAŞ veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişilere, maliyetin tamamını karşılayacak bedel üzerinden yan hizmetler için teklifte bulunulması,
 - Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği çerçevesinde Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine yük alma ve yük atma teklifi verilmesi,
 - Otoprodüktör ve otoprodüktör grupları hariç olmak üzere işletmekte veya işlettirmekte oldukları ya da kiraladıkları her bir üretim tesisi için ayrı lisans alınması ve ayrı hesap tutulması,
- yer almaktadır.

Bu genel kuralların yanı sıra üretim faaliyeti gösteren tüzel kişilerin uymak zorunda oldukları diğer kurallar şunlardır;

- EÜAŞ ve bağlı ortaklıkları: Kamu tüzel kişiliğine haiz EÜAŞ ve bağlı ortaklıkları kamuya ait tüm elektrik üretim tesislerinin mülkiyetini muhafaza edecek ve işletecektir. Kanunun geçici 6 ncı maddesi uyarınca süresi 5 yılı geçmeyecek bir düzenleme çerçevesinde ürettikleri elektrik enerjisini TETAŞ'a satacaktır. Gerçek maliyetlerin oluşturulabilmesi için EÜAŞ'ın DSI'den hidroelektrik tesisleri devralması ve bağlı ortaklıkları da dahil olmak üzere her bir tesis bazında kapasite ve enerji maliyetlerini belirlemesi gerekmektedir.
- Özel sektör üretim şirketleri: Sahip oldukları, finansal kiralama yoluyla edindikleri veya işletme hakkını devraldıkları üretim tesisi ya da tesislerinde elektrik enerjisi üretimi ve satışı ile iştigal eden özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişilerdir. Özel sektör dağıtım şirketleri ile kontrol oluşturmaksızın iştirak ilişkisine girebilir. Herhangi bir özel üretim şirketinin iştirakleri ile birlikte işletmekte olduğu üretim tesisleri yoluyla piyasada sahip olacakları toplam pay, bir önceki yıla ait yayımlanmış Türkiye toplam elektrik enerjisi kurulu gücünün yüzde yirmisini geçemez.
- Otoprodüktörler ve Otoprodüktör Grupları: Otoprodüktörler esas olarak kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyetlerini sürdürecektir. Bunun yanı sıra otoprodüktör ve otoprodüktör grupları bir önceki takvim yılı içinde ürettikleri toplam elektrik enerjisinin yüzde yirmisini aşmamak kaydıyla Kurul tarafından belirlenecek orandaki miktarını serbest rekabet ortamında satabilir. Eşit taraflar arasında ayırım gözetilmemesi ilkesinden hareketle, otoprodüktör ve otoprodüktör grubu lisansı sahibi

tüzel kişiler, bir takvim yılı içinde Kurulca belirlenen orandan daha fazla elektrik enerjisini piyasada satmaları durumunda üretim lisansı almak zorundadır. Otoprodüktör ve otoprodüktör grupları piyasa payı ve iştirak ilişkisi açısından üretim şirketleriyle aynı piyasa payı kısıtlamalarına tabidir. Otoprodüktör grupları tarafından üretilen elektrik enerjisinin grup ortaklarına satışında, serbest rekabet ortamında müşterilere yapılan diğer satışlar için geçerli olduğu gibi, mevzuat kapsamında fatura düzenlenmesi zorunludur. Yeni kurulacak olan otoprodüktör grupları açısından; grup ortaklarının serbest tüketici olması ve lisans başvurusu aşamasında belirlenmesi esastır. Mevcut sözleşmeleri kapsamında otoprodüktör lisansı veya otoprodüktör lisansı sahibi olan tüzel kişiler hariç, yeni lisans alan otoprodüktör lisansı veya otoprodüktör lisansı sahibi tüzel kişiler, önceki takvim yılına ait üretim miktarları oluşuncaya kadar lisanslarına derç edilen ortalama yıllık elektrik enerjisi miktarının yüzde yirmisini geçmemek üzere ikili anlaşmalar yoluyla müşterilere satış yapabilir. Mevcut sözleşmesi bulunan otoprodüktör grupları; mevcut ortakları olan bir tüzel kişi ile doğrudan veya dolaylı olarak asgari yüzde otuz oranında iştirak ilişkisi bulunan ve yıllık tüketimleri 1.000.000 kWh'ın üzerinde olan tüzel kişilere, serbest tüketici olma şartı aranmadan 31 Aralık 2004 tarihine kadar elektrik enerjisi satışı yapabilir. Üretim faaliyeti gösteren tüzel kişilerin tek bir tesise sahip olmaları durumunda müşterilerinin yük profillerini karşılayabilecek anlaşmalar yapmaları güçleşecektir. Bu durumdaki tüzel kişilerin dengeleme ve uzlaştırma piyasasına dair maliyetlere çok fazla maruz kalmamaları için; diğer üretim şirketleri ile müşterilerinin yük profillerini karşılayacak şekilde tek bir tüzel kişilik bünyesinde bir araya gelmeleri veya ürettikleri elektrik enerjisini doğrudan serbest tüketicilere satmak yerine toptan ve/veya perakende satış şirketlerine satmaları uygun olacaktır.

1.3.2 İletim

Piyasada iletim faaliyeti Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) tarafından yürütülür. İletim varlıklarının mülkiyetine sahip bir kamu şirketi olan TEİAŞ aynı zamanda sistem işletmecisi ve piyasa işletmecisi olarak faaliyet gösterecektir. Bu çerçevede TEİAŞ;

- Kamu mülkiyetindeki tüm iletim tesislerini devralınmasından,
- İletim yatırımlarının planlanması ve gerçekleştirilmesinden,
- Ulusal iletim sisteminin işletilmesinden, bakım ve onarımının yapılmasından,
- Eşit taraflar arasında ayırım gözetilmeksizin iletim hizmeti sunulmasından,
- Piyasada; verimli, istikrarlı ve ekonomik bir sistemin oluşturulması ve korunması için rekabet ortamına uygun bir alt yapının sağlanmasından,
- Üçüncü şahısların iletim sistemine bağlantı ve sistem kullanım taleplerinin sisteme erişim hakkı gözetilerek karşılanmasından,
- Üretim kapasite projeksiyonunun hazırlanmasından,
- Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin işletilmesinden,
- Yan hizmetlerin satın alınması ve sağlanmasından,

- Acil durumlar karşısında alınacak önlemlerin belirlenmesinden, gereken hazırlıkların yapılmasından, koordine edilmesinden ve acil durum bildirimini yapmak suretiyle ilgili lisans sahiplerine talimat verilmesinden,
 - Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliği³ ve ilgili tebliğlerde yer alan hükümler çerçevesinde iletim tarifesi ile bağlantı tarifelerinin hazırlanarak ve Kuruma sunulmasından,
 - Uluslararası enterkonneksiyon çalışmalarının yapılmasından,
- sorumludur.

1.3.3 Dağıtım

Dağıtım faaliyeti Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ), bağlı ortaklıkları ve özel sektör dağıtım şirketleri tarafından lisanslarında belirtilen bölgelerde yürütülür. Dağıtım lisansı sahibi tüzel kişilerin yükümlülükleri arasında;

- Yeni dağıtım tesisleri için dağıtım yatırım planı yapılması,
 - Yeni dağıtım tesislerinin kurulması, gerekli iyileştirmelerin yapılması, ilgili mevzuata uygun olarak dağıtım sistemini işletilmesi, bakım ve onarımının yapılması,
 - Eşit taraflar arasında ayırım gözetilmeksizin dağıtım hizmeti sunulması,
 - Üçüncü şahısların dağıtım sistemine bağlantı ve sistem kullanım taleplerinin sisteme erişim hakkı gözetilerek karşılanması,
 - Bölgelerinde yer alan tüketicilere ait bilgilerin veri tabanında güncel halde tutulması,
 - Talep tahminlerinin hazırlanması,
 - Buldukları dağıtım bölgesinde, başka bir tedarikçiden elektrik enerjisi ve/veya kapasite temin edemeyen tüketiciler bulunması halinde, perakende satış lisansı olarak bu tüketicilere perakende satış yapılması ve/veya perakende satış hizmeti verilmesi,
 - Bulduğu dağıtım bölgesindeki perakende satış lisansı sahibi dağıtım şirketi dışındaki bir tedarikçiden elektrik enerjisi ve/veya kapasite satın almakta olan bir serbest tüketicinin, hukuki gerekler nedeniyle tedarikçisinin faaliyetine geçici olarak ara verilmesi veya tedarikçisinin faaliyetinin son bulması halinde, söz konusu serbest tüketiciye yeni bir tedarikçi ile ikili anlaşma yapıncaya kadar elektrik enerjisi ve/veya kapasite temin edilmesi,
 - Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliği ve ilgili tebliğlerde yer alan hükümler çerçevesinde dağıtım tarifesi ile bağlantı tarifelerinin hazırlanarak Kuruma sunulması,
 - Yan hizmetlerin satın alınması ve sağlanması,
- yer almaktadır.

Bu genel kuralların yanı sıra dağıtım lisansı sahibi tüzel kişilerin uymak zorunda oldukları diğer kurallar şunlardır;

- TEDAŞ ve bağlı ortaklıkları: Piyasanın ilk açıldığı dönemde, dağıtım ve perakende satış faaliyetleri ağırlıklı olarak bir kamu kuruluşu olan TEDAŞ ve bağlı

³ 11 Ağustos 2002 tarihli ve 24843 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliği

ortaklıkları tarafından yürütülecektir. Ancak TEDAŞ ve bağlı ortaklıkları, yeni piyasa modelinin öngördüğü şekilde yeniden yapılanmak ve dağıtım ve perakende satış faaliyetlerini ayrıştırmak suretiyle faaliyet gösterecektir.

➤ Özel sektör dağıtım şirketleri: Üretim lisansı almak kaydıyla lisanslarında belirlenen bölgelerde yıllık elektrik enerjisi üretimi bir önceki yılda bölgelerinde tüketime sunulan yıllık toplam elektrik enerjisi miktarının yüzde yirmisinden fazla olmamak üzere üretim tesisi kurarak üretim faaliyetinde bulunabilir veya üretim lisansı sahibi tüzel kişiler ile iştirak ilişkisine girebilir. Ancak bu şirketler sahibi oldukları ya da iştirak ilişkisinde buldukları üretim şirketi veya şirketlerinden, bölgelerinde bir önceki yılda dağıtımını yaptıkları yıllık toplam miktarın yüzde yirmisinden fazla elektrik enerjisi satın alamaz.

Dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler perakende satış lisansı almak kaydıyla ve perakende satış faaliyeti ve/veya perakende satış hizmeti verebilir.

1.3.4 Toptan satış

Toptan satış faaliyeti TETAŞ ve özel sektör toptan satış şirketleri tarafından yürütülecektir. Bu kapsamda; toptan satış lisansı sahibi tüzel kişilerin lisansları kapsamında gerçekleştirecekleri faaliyetler aşağıda yer almaktadır:

➤ Elektrik enerjisi ve/veya kapasitenin toptan satışı ve doğrudan serbest tüketicilere satışı faaliyetinde bulunmak,

➤ Lisanslarında yer alması kaydıyla ithalat ve ihracat faaliyetlerini yürütmek.

Bu faaliyetlerin yanısıra toptan satış lisansı sahibi tüzel kişilerin uymak zorunda oldukları diğer kurallar şunlardır:

➤ TETAŞ; yeni piyasa modeli öncesi uygulamalardan kaynaklanan ve rekabetçi piyasalara geçişte ek maliyet unsuru olan yükümlenilen maliyetlerin karşılanması hususunda görevlendirilmiş bir kamu şirketi olup, TETAŞ'ın lisansı kapsamındaki yükümlülükleri şunlardır;

- Eşit taraflar arasında fark gözetmeksizin faaliyet gösterilmesi,
- İletim sistemine doğrudan bağlı tüketicilere ilişkin mevcut sözleşmelerin söz konusu tüketiciler ikili anlaşmalar kapsamında tedarikçilerini seçinceye kadar üstlenilmesi,
- İthalat ve ihracat sözleşmelerinin üstlenilmesi,
- Satın almaya ilişkin yükümlülüklerini karşılayabilmek için enerji satışına dair sözleşme önerileri yapılması,
- Dengeleme ve uzlaştırma piyasasına teklif verilmesi,
- Hidroelektrik kapasitenin kiralanması için ihale yapılması,
- Satış yükümlülüklerinin karşılanmasına ilişkin bir açığın ortaya çıkması durumunda, en düşük maliyetli teklifleri baz alarak yeni alım sözleşmeleri yapılması.

TETAŞ'ın başlangıçta piyasadaki hakim durumuna bağlı olarak, faaliyetlerinin çoğunun düzenlemeye tabi olması gerekecektir. TETAŞ, yükümlenilen maliyetlerin karşılanmasına ilişkin Kanunun geçici 6 ncı maddesi kapsamındaki düzenleme çerçevesinde EÜAŞ ve/veya bağlı ortaklıklarından süresi 5 yılı geçmeyecek şekilde düzenlemeye tabi ikili anlaşmalar yoluyla elektrik enerjisi

ve/veya kapasite satın alacak ve üstlendiği satış yükümlülükleri çerçevesinde tüm gerçek ve tüzel kişilere eşit taraflar arasında fark gözetmeksizin elektrik enerjisi ve/veya kapasite satışı yapacaktır. TETAŞ açısından düzenlemeye tabi hususlar aşağıda yer almaktadır;

- Perakende satış lisansına sahip dağıtım şirketleri, perakende ve toptan satış şirketleri ile yapılan ikili anlaşmalar,
 - Dengeleme ve uzlaştırma piyasasındaki yük alma ve yük atma tekliflerindeki fiyatlar,
 - İlave enerji alımının gerekli olduğu durumlarda, en ekonomik kaynaktan alım yapılması.
- Özel sektör toptan satış şirketleri: Faaliyetleri düzenlemeye tabi olmayan özel sektör toptan satış şirketlerinin iştirakleriyle birlikte piyasada sahip olacakları toplam pay, piyasada bir önceki yılda tüketilen elektrik enerjisi miktarının yüzde onunu geçemez.

1.3.5 Perakende Satış ve Perakende Satış Hizmeti

Perakende satış ve/veya perakende satış hizmeti faaliyetleri, perakende satış şirketleri ve perakende satış lisansı sahibi dağıtım şirketleri tarafından yürütülür. Perakende satış lisansı sahibi tüzel kişilerin lisansları kapsamında gerçekleştirecekleri faaliyetler aşağıda yer almaktadır:

- Elektrik enerjisi ve/veya kapasitenin tüketicilere satışını yapmak,
- Perakende satış hizmeti vermek,
- Lisanslarında yer alması koşulu ile dağıtım seviyesinden elektrik enerjisi ve/veya kapasite ithalatı faaliyeti göstermek.

Perakende satış şirketleri, herhangi bir bölge sınırlaması olmaksızın perakende satış ve perakende satış hizmeti faaliyetinde bulunabilir.

Perakende satış lisansına sahip dağıtım şirketleri ise, başka bir dağıtım şirketinin bölgesinde bulunan serbest tüketicilere ancak perakende satış lisansında yer alması halinde, elektrik enerjisi ve/veya kapasite satışı yapabilir.

Perakende satış şirketlerinin lisansları kapsamında serbest olmayan tüketicilere elektrik enerjisi ve/veya kapasite satışı faaliyetinde bulunabilmesi için;

- Perakende satış şirketi tarafından bir dağıtım bölgesinde yer alan tüm serbest olmayan tüketicilere perakende satış teklifi sunulmuş olması,
 - Perakende satış yapılan tüketicilerin sayaçlarının, Kurum tarafından yayımlanan tebliğe uygun çok zaman dilimli ölçüm yapabilen elektronik sayaçlar olması,
 - Perakende satış tarifelerinin Kurul tarafından onaylanmış olması,
- zorunludur.

Elektrik enerjisinin perakende satışı dışında sayaç okuma, faturalama gibi hizmetler, perakende satış şirketleri ve/veya perakende satış lisansına sahip dağıtım şirketleri tarafından yürütülür.

Perakende satış lisansı sahibi tüzel kişiler, serbest olmayan tüketicilere satış amacıyla yapılan elektrik enerjisi alımlarında, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı bir üretim tesisinde üretilen elektrik enerjisi satış fiyatı; TETAŞ'ın satış fiyatından düşük veya eşit olduğu ve daha ucuz bir başka tedarik kaynağı bulunmadığı takdirde, öncelikli olarak söz konusu yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesisinde üretilen elektrik enerjisini satın almakla yükümlüdür.

1.4 Serbest Tüketiciler

Serbest tüketiciler, Kurul tarafından belirlenen elektrik enerjisi miktarından daha fazla tüketimde bulunması veya iletim sistemine doğrudan bağlı olması nedeniyle tedarikçisini seçme serbestisine sahip gerçek veya tüzel kişilerdir.

Piyasanın hangi oranda serbestleştirileceği hususunda belirleyici olan serbest tüketici limitleri, her yılın 31 Ocak tarihini geçmeyecek şekilde Kurul tarafından belirlenen indirimler dikkate alınarak hesaplanarak yayımlanır.

Serbest tüketici limitine ilişkin indirimlerin belirlenmesinde;

- Rekabetin gelişimi,
 - Ölçme-iletişim-kontrol alt yapısının yeterliliği,
 - Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin işlem kapasitesi,
 - Piyasada serbestçe müzakere edilerek ikili anlaşmalara bağlanabilecek üretim kapasitesi,
 - TEİAŞ ve dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler tarafından serbest tüketicilere ilişkin olarak sağlanan istatistiki bilgiler,
- esas alınır.

Aşağıdaki koşulları sağlayan tüketiciler serbest tüketici olarak kabul edilir;

- İletim sistemine doğrudan bağlı olan tüketiciler,
- Bir önceki takvim yılına ait toplam elektrik enerjisi tüketimleri serbest tüketici limitini geçen tüketiciler,
- İçinde bulunulan yılda gerçekleşen toplam elektrik enerjisi tüketimleri serbest tüketici limitini geçen tüketiciler,
- Kendi üretiminden tükettiği miktar dahil toplam elektrik enerjisi tüketim miktarı serbest tüketici limitini geçen otoprodüktör lisansı sahibi tüzel kişiler,
- Bir önceki takvim yılındaki tüketimi serbest tüketici limitini geçmeyen ancak, içinde bulunulan yılda serbest tüketici limitini geçeceğini ilgili dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiye taahhüt eden ve bağlantı anlaşması veya abonelik sözleşmesindeki bağlantı gücü veya sözleşme gücü dikkate alınarak hesaplanan tüketim değeri serbest tüketici limitini geçen tüketiciler,
- İçinde bulunulan yılda serbest tüketici limitini geçeceğini ilgili dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiye taahhüt eden ve bağlantı anlaşmasındaki bağlantı veya sözleşme gücü dikkate alınarak hesaplanan tüketim değeri serbest tüketici limitini geçen yeni tüketiciler.

Ayrıca, aşağıdaki talep birleştirme hallerinde, serbest tüketici niteliğinin kazanıldığı kabul edilir;

➤ Aynı veya farklı dağıtım bölgelerindeki birden fazla tüketim noktasında aynı tüzel kişiliğe ait toplam elektrik enerjisi tüketiminin bir önceki takvim yılına ait serbest tüketici limitini geçmesi,

➤ Kontrol ilişkisiyle tek bir tüzel kişiye bağlı olan ve elektrik enerjisi tüketimleri tek bir ortak sayaçtan ölçülemeyen tüzel kişilerin bir önceki takvim yılına ait toplam elektrik enerjisi tüketimlerinin serbest tüketici limitini geçmesi ve ikili anlaşmayı tedarikçi ile kontrol ilişkisiyle bağlı olunan tüzel kişinin yapması,

➤ Bir araya gelerek tek bir tüzel kişilik oluşturan birden fazla tüketicinin bir önceki takvim yılına ait toplam elektrik enerjisi tüketimlerinin serbest tüketici limitini geçmesi, tedarikçi ile söz konusu tüzel kişiliğin ikili anlaşma yapması ve söz konusu tüketicilerin elektrik enerjisi tüketimlerinin tek bir ortak sayaçtan ölçülmesi.

Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği çerçevesinde Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin faaliyet gösterebilmesi için gereken alt yapının tesis edilmesine bağlı olarak; farklı dağıtım bölgelerindeki birden fazla tüketim noktasında elektrik enerjisi temin eden tüzel kişiler için talep birleştirme suretiyle serbest tüketici niteliği kazanılmasına ilişkin uygulama, 31 Ocak 2004 tarihinden itibaren uygulanacaktır.

Serbest tüketici kapsamında yer alan tüketicilerin tedarikçisini seçme hakkını kullanmaları halinde; ortak veya birden fazla tüketim noktasındaki tüketici sayaçlarının, Kurum tarafından yayımlanan tebliğe uygun çok zaman dilimli ölçüm yapabilen elektronik sayaçlar olması zorunludur.

Bunun yanı sıra; serbest tüketici kapsamında olup ikili anlaşma yapmak isteyen tüketicilerden; iletim sistemine doğrudan bağlı olan tüketicilere TEİAŞ tarafından, dağıtım sistemi üzerinden elektrik enerjisi ve/veya kapasite temin eden tüketicilere ise bir önceki takvim yılında tükettikleri toplam elektrik enerjisi miktarını içerecek şekilde bölgelerinde buldukları dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler tarafından serbest tüketici niteliğine sahip olduklarını gösterir bir belge verilir. TEİAŞ veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler, tüketicilerin bu taleplerini başvuru tarihini izleyen on işgünü içerisinde karşılamakla yükümlüdür.

TEİAŞ ve dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler serbest tüketicilere ilişkin kayıtları güncel halde tutmakla yükümlüdür.

Tedarikçisini değiştirmek isteyen bir serbest tüketici ikili anlaşma yapmadan önce bir önceki tedarikçisine olan yükümlülüklerini yerine getirdiğini yeni tedarikçisine belgelemek zorundadır.

Tedarikçi ikili anlaşma imzalamadan önce, serbest tüketicinin bulunduğu dağıtım bölgesindeki dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiden ve/veya serbest tüketicinin bir önceki tedarikçisinden; mevcut olması halinde bir önceki takvim yılına ait tüketim miktarlarını, mevcut olmaması halinde içerisinde bulunan yıla ait tüketim miktarlarını, tüketim yük eğrisini ve usulsüz ve/veya kaçak elektrik kullanıp kullanmadığını gösteren bir belge talep edebilir. Söz konusu talep ilgili tüzel kişi tarafından on işgünü içerisinde karşılanır.

Kanun, dağıtım şirketlerinin buldukları dağıtım bölgesinde başka bir tedarikçiden elektrik enerjisi ve/veya kapasite temin edemeyen tüketiciler bulunması

halinde, perakende satış lisansı alarak bu tüketicilere perakende satış yapmak ve/veya perakende satış hizmeti vermekle yükümlü olduğunu hükme bağlamaktadır.

Bu itibarla; serbest tüketiciler, tedarikçilerinin kanuni gerekler nedeniyle ikili anlaşmaları kapsamında taahhüt ettikleri elektrik enerjisi ve/veya kapasiteyi sağlayamadığı durumlarda, bölgelerindeki perakende satış lisansına sahip dağıtım şirketinden son kaynak anlaşmaları kapsamında elektrik enerjisi ve/veya kapasite satın alır.

İkili anlaşma yaparak tedarikçisini seçme hakkını kullanmış olan serbest tüketici, bir önceki takvim yılına ait toplam elektrik enerjisi tüketiminin serbest tüketici limitinin altında kalması durumunda, yeniden serbest tüketici niteliği kazanıncaya kadar yeni bir ikili anlaşmaya giremez veya mevcut ikili anlaşmasının süresini uzatamaz ve ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde elektrik enerjisi ve/veya kapasite satın alır.

Tedarikçiler, ikili anlaşmaları ancak;

- Serbest tüketici kapsamına giren,
 - Sayaçları Kurum tarafından yayımlanan tebliğe uygun olarak tesis edilmiş olan,
 - Bir önceki tedarikçisine borcu olmadığını belgeleyen,
- tüketiciler ile yapabilir.

Tedarikçiler ikili anlaşmalar kapsamında taahhüt ettikleri elektrik enerjisi ve/veya kapasiteyi anlaşmanın koşulları çerçevesinde kesintiye uğratmaksızın sağlamak ve serbest tüketiciyi tüketici hakları ile ikili anlaşmalar kapsamındaki ticari seçenekler ve muhtemel riskler hakkında anlaşma imzalanmadan önce bilgilendirmekle yükümlüdür.

Ancak, ikili anlaşmalarda yer alan koşullarının serbest tüketici ile tedarikçisi arasında müzakere edilerek belirlenmesi ve herhangi bir ihtilaf durumunda anlaşmazlıkların çözümlenmesinde ağırlıklı olarak ikili anlaşma hükümlerinin bağlayıcı olması nedeniyle serbest tüketicilerin ikili anlaşma imzalamadan önce aşağıdaki hususları dikkatle gözden geçirmesi gerekmektedir:

- İkili anlaşmanın süresi,
- Elektrik enerjisi fiyatının ikili anlaşma süresi boyunca sabit olup olmadığı,
- Elektrik enerjisi fiyatının kullanılacak elektrik enerjisi miktarı ile değişip değişmeyeceği,
- Tedarikçi tarafından ikili anlaşma kapsamında sağlanması öngörülen diğer hizmetlerin elektrik enerjisi fiyatına dahil olup olmadığı,
- İkili anlaşmanın yürürlüğe girmesini müteakip herhangi bir başlangıç bedelinin ödenip ödenmeyeceği,
- Serbest tüketici veya tedarikçiden herhangi birinin ikili anlaşmanın süresinin uzatılmasını veya feshedilmesini talep etmesi durumunda bunu asgari ne kadar süre öncesinden yapmak zorunda olduğu ve bu uzatma veya fesih talebinin ne kadar süre içinde cevaplandırılması gerektiği,

➤ İkili anlaşmanın süresi dolmadan önce feshedilmesi durumunda herhangi bir tazminat bedeli ödenip ödemeyeceği.

İkili anlaşmalar kapsamında Kanun ve Kanun kapsamında çıkarılan mevzuata aykırı hükümlere yer verilemez.

Sayaçların temini, montajı ve okunması ile diğer ticari konular serbest tüketici ile tedarikçi arasında yapılan ikili anlaşma kapsamında düzenlenebilir.

Serbest tüketiciler, tüketim miktarı serbest tüketici limitini geçen her bir ölçüm noktası için ayrı bir tedarikçi ile ikili anlaşma yapabilir.

2 Geçiş Dönemi Uygulamaları

2.1 Yüklömlenilen Maliyetler

Yüklömlenilen maliyetler, düzenlemeye tabi tekelci bir yapıda belirli bir varlığa bağlı olarak oluşan, ancak rekabetçi piyasa ortamında ekonomik olarak karşılanması mümkün olmayan geçmiş dönemden gelen borçlardır. Bu maliyetler, genellikle, uzun vadeli sözleşmeler ya da verimsiz uzun vadeli yatırımlardan kaynaklanmaktadır.

Reform ve özelleştirme hareketlerinin temelinde yatan neden çoğu zaman geçmiş dönemlerde alınan bu tür kararların sonuçları itibarıyla ihtiyaçları yeterince karşılayamamasıdır. Diğer bir ifadeyle tekelci yapılar maliyetlerden daha çok hangi koşulda olursa olsun ihtiyaçların karşılanmasına öncelik verdiğinden, ihtiyaçların piyasada serbestçe oluşan fiyatlar ve koşullar içerisinde karşılanması esasına dayanan rekabetçi piyasa yapısına aykırı düşmektedir.

Yüklömlenilen maliyetler, TETAŞ tarafından üstlenilecek olan yüksek maliyetli “mevcut sözleşmeler” ile diğer uzun vadeli alım yükümlölüklerinden kaynaklanmaktadır. Uzun vadeli alım yükümlölükleri arz fazlasının bulunduğu ortamlarda ek maliyet getirdiğinden, bu maliyetlerin karşılanması için seçilen yöntem ne olursa olsun rekabetçi piyasa yapısına geçişi zorlaştırıcı bir unsur olarak görölmektedir. Bu maliyetlerin büyüklüğü, piyasa toptan satış fiyatı, doğal gaz ve diğer yakıt fiyatları ve talep artışı gibi pek çok etkene bağlıdır.

Yüklömlenilen maliyetlerin karşılanmasında dikkate alınabilecek üç temel seçenek mevcuttur;

➤ Yüklömlenilen maliyetlerin genel bütçeden karşılanması: Bu yöntem seçildiğinde yüklömlenilen maliyetlerin büyüklüğüne bağlı olarak bütçe üzerinde ek yük oluşmakta ve gerçek maliyetleri yansıtan piyasa yapısının bozulmasına yol açmakta ve şeffaflık ortadan kalkmaktadır. Bu durum bir taraftan yeni yatırım kararlarının alınmasını olumsuz olarak etkilerken diğer taraftan özelleştirme uygulamalarını güçleştirmektedir.

➤ Yüklömlenilen maliyetlerin tüm tüketicilere yansıtılması: Bu yöntemde tüketicilere elektrik enerjisi tüketim bedeli yanı sıra rekabete geçiş bedeli adı altında bir ek ücret uygulanmaktadır. Piyasanın açıldığı ilk yıllarda özelleştirme süreci tamamlanıncaya kadar üretim faaliyeti ağırlıklı olarak kamu üretim şirketleri tarafından yürütöldüğü için ve bu şirketlerin portföyünde bulunan üretim tesislerinin çevre yatırımları, sigorta, ve üretim garantilerini karşılayacak işletme bakım giderlerini de içeren gerçek maliyetlerini yansıtacak elektrik enerjisi ve/veya kapasite satış fiyatları belirlenemediğinden, toptan satış fiyatı olması gerekenden daha düşük olacaktır. Bu durum yeni üretim yatırımlarının piyasaya girmesini zorlaştıracak ve rekabetin beklenen ölçüde gelişimini engelleyecektir.

➤ Düşük maliyetli diğer üretimler ile yüklömlenilen maliyetin dengelenmesi: Bu yöntemde yüklömlenilen maliyetleri oluşturan üretimler, düşük maliyetli üretimler ile dengelenerek piyasaya sunulmaktadır. Düzenleme gerektiren bu yöntem, yüklömlenilen maliyetlerin yapısı ve büyüklüğüne göre belirlenen sınırlı bir süre için uygulanmaktadır. Bu yöntemde, satış fiyatları piyasa fiyatlarından aşırı derecede yüksek olan üretimler, satış fiyatları piyasa fiyatlarından düşük olan üretimlerle dengelenmekte ve toptan satış fiyatı makul bir seviyeye çekilmektedir. Bu seviye

gerçek maliyetleri yansıtan toptan satış fiyatlarına yakın olacağından yeni üretim yatırımlarının piyasaya girmelerini kolaylaştırmaktadır.

Kanun yükümlenilen maliyetlerin karşılanmasında son seçeneği öngörmektedir. Buna göre TETAŞ, Kanunun geçici 6 ncı maddesi uyarınca yapacağı anlaşmalar ile EÜAŞ ve/veya bağlı ortaklıkları tarafından yapılacak üretimi 5 yılı geçmeyecek bir süre boyunca Kurum tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde satın alacaktır.

TETAŞ'ın toptan satış tarifesinin belirlenmesinde satın alınan elektrik enerjisinin ortalama fiyatının yansıtılması ve TETAŞ'ın mali yükümlülüklerini yerine getirebilme kapasitesi esas alınacaktır. Bu itibarla, DSİ mülkiyetinde olan hidroelektrik santrallerin EÜAŞ'a devrinde uygulanacak fiyatlandırma yöntemi TETAŞ'ın toptan satış tarifesi açısından önem kazanmaktadır.

2.2 Hidroelektrik Santrallerin Devri

6200 sayılı Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanunun Ek 1 inci maddesi; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, DSİ ve EÜAŞ temsilcilerinden oluşacak bir komisyonun, hidroelektrik santrallerin devir bedellerini belirleyerek bir protokole dönüştürmesi gerekmektedir. Devir usulleri ise Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanacak bir yönetmelik ile belirlenecektir.

Devir bedelleri belirlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bu uygulamanın seçilmesindeki temel amacın, santrallerin gerçek üretim maliyetlerinin ortaya çıkarılması olduğudur. Bu nedenle devir öncesi herhangi bir yolla ödenmiş olan santral maliyetleri devir bedellerine tekrar yansıtılmamalıdır. Bunun yanı sıra Kanunda da hükme bağlandığı üzere, çok amaçlı hidroelektrik tesislerin enerji üretimine düşen maliyetlerinin, ilgili projelerin planlanması aşamasında öngörülen oranlar dikkate alınarak hesaplanması gerekmektedir.

2.3 Düzenlemeye Tabi İkili Anlaşmalar

Piyasanın açılmasını takiben, piyasada faaliyet gösteren tüzel kişilerin alım ve satış yükümlülüklerini karşılayabilmek için ikili anlaşmalar yapmaları gerekecektir. Bu kapsamda tedarikçilerin (toptan satış şirketleri, perakende satış lisansı sahibi dağıtım şirketleri ve perakende satış şirketleri), enerji satış yükümlülüklerini karşılayabilmek için enerji alım anlaşmaları imzalamaları, üreticilerin ise yapacakları üretimleri tahmin edebilmek ve planlayabilmek için enerji satış anlaşmaları imzalamaları gerekecektir. Yükümlülüklerini karşılayacak nitelikte anlaşma yapmamış olan üreticiler ile tedarikçilerin, aşırı şekilde dengeleme piyasasına bağımlı kalmaları kaçınılmazdır. Söz konusu tüzel kişilerin büyük çoğunluğunun ihtiyaçlarının üzerinde ya da altında enerji alım-satım anlaşmaları yapmış olmaları durumunda, piyasada büyük çaplı dengesizlikler yaşanacaktır ve bu durum piyasa koşullarının bozulması ve fiyatların çok değişken olması sonucunu doğuracaktır. Başlangıçta yapılacak anlaşmaların bu tür olumsuz etkileri asgari düzeye indirecek ve piyasa için "yumuşak bir geçiş" dönemi sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda yapılacak ilk anlaşmalar, piyasa katılımcıları arasında en az bir tarafı kamu olan "düzenlemeye tabi ikili anlaşmalar" olarak tanımlanmaktadır.

Düzenlemeye tabi ikili anlaşmalarla, aşağıda yer alan hususların karşılanması hedeflenmektedir:

- Başlangıç dönemi itibarıyla büyük hatalar içeren anlaşmalar yapılmasının engellenmesi ve bu şekilde piyasanın büyük çaplı fiziki dengesizliklere maruz kalınmadan ya da mali riskler yaşanmadan düzenli bir şekilde serbestleştirilmesi,
- Her bir tedarikçinin üretim portföyü üzerinde yönlendirme imkanı tanınması,
- Şirketler arasında makul düzeyde para akışının belirlenmesine (örn. üretim şirketleri için asgari satış seviyeleri) ve riskin makul şekilde dağıtılmasına izin vermesi,
- Şirketlerin elektrik enerjisi alış ve satışlarını dengeleyecek nitelikte anlaşmalara sahip olmalarının sağlanması ve bu yolla piyasanın açılışında bir fiyat karmaşası yaşanmasının engellenmesi,
- Müşterilerin ikili anlaşmalar çerçevesindeki dengesizliklerden doğan ek maliyetlere maruz kalmaksızın, şirketlerin piyasa koşullarını öğrenmelerine imkan tanınması.

Arz güvenliği, puant talebi karşılayacak ve yeterli yedek tutulmasına imkan verecek üretimin emreamade olmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda yapılacak anlaşmalar, üretim tesislerin emreamade tutulma maliyetlerinin karşılanacağına teminat altına alınması açısından da gereklidir. Piyasa açılmadan önce dengeleme piyasası fiyatlarının tahmin edilmesi mümkün değildir ve piyasa katılımcıları yükümlülüklerini karşılamak için ihtiyaç duyacakları anlaşmaların kapsamı konusunda yanlış karar verebilir. Bu bağlamda düzenlemeye tabi ikili anlaşmalara arz güvenliği açısından da ihtiyaç duyulmaktadır.

Düzenlemeye tabi ikili anlaşmalar 1-5 yıl arasında, farklı zaman dilimlerini içerecek şekilde düzenlenebilir. Piyasanın açıldığı ilk yıl için bu anlaşmaların serbest olmayan piyasaya yapılacak satışların tamamına yakın miktarını ve serbest piyasaya yapılacak satışların bir kısmını kapsayacağı ve söz konusu anlaşmaların sayısının zaman içerisinde azalarak, beşinci yıl sonunda yerini piyasada müzakereye açık arz fazlası miktarına bağlı olarak düzenlemeye tabi olmayan ikili anlaşmalara bırakacağı öngörülmektedir.

Düzenlemeye tabi ikili anlaşmaların miktarı zaman içerisinde azalacağı için, toptan satış şirketleri, perakende satış lisansı dağıtım şirketleri ve perakende satış şirketleri birinci yılın sonundan itibaren, dengeleme piyasasına maruz kalmamak amacıyla, ihtiyaçlarının bir kısmını karşılayabilmek üzere düzenlemeye tabi olmayan ikili anlaşmalara yöneleceklerdir. İkili anlaşmalar saat, gün, hafta, ay ve mevsimler bazındaki yükler dikkate alınarak oluşturulabilir.

Diğer avantajlarının yanı sıra düzenlemeye tabi ikili anlaşmalar, piyasa modelinin uygulanması aşamasında öngörülemeyen olumsuz gelişmeler yaşanması ihtimaline karşı 'teminat' sağlamaktadır. Bu anlaşmalar, potansiyel yatırımcılar tarafından algılanan belirsizlik riskini de azaltmaktadır.

3 Dengeleme Piyasası

3.1 Alt Yapı Gereksinimleri

Piyasa modeli, ikili anlaşmalar kapsamında sisteme verilen elektrik enerjisinin aynı zaman dilimi içerisinde tüketilmesi ve tüketilip tüketilmediği hususunda mutabakat sağlanması esasına dayanmaktadır. Bu itibarla üretim ve tüketim tarafında yapılacak eş zamanlı ölçüm sonuçlarının belirli bir merkezde toplanarak ikili anlaşmalar kapsamındaki taahhütlerin hangi ölçüde yerine getirildiğinin tespiti ve sistemde dengesizliğe neden olan tarafların borçlu ve alacaklı oldukları tutarların belirlenmesi önem arz etmektedir. Kanuna göre bu görev TEİAŞ bünyesinde yer alan Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından yerine getirilecektir. Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin piyasa işletmecisi olarak görevini eksiksiz olarak yerine getirebilmesi büyük ölçüde ölçme-iletişim-kontrol alt yapısının tesisine bağlıdır. Bu çerçevede öncelikle;

- İşletmede olan tüm üretim tesislerine,
- Otoprodüktör ve otoprodüktör grubu ortakları ve/veya müşterilerine,
- Doğrudan iletim seviyesine bağlı serbest tüketicilere,
- İletim ve dağıtım trafo merkezlerine,

ölçme-iletişim-kontrol alt yapısının gerektirdiği çok zaman dilimli ölçüm yapabilen elektronik sayaçların, Kurum tarafından yayımlanan ilgili tebliğe uygun olarak tesis edilmesi zorunludur. Bunun yanı sıra serbest tüketicilerin ikili anlaşmalar yoluyla tedarikçilerini değiştirmek istemesi halinde bu tüketicilerin sayaçlarının da ölçme-iletişim-kontrol alt yapısının gerektirdiği çok zaman dilimli ölçüm yapabilen elektronik sayaçlar olması gereklidir.

Yeterli derecede ölçüm yapılamadığı durumlarda ise tüketim miktarlarının tahmini bir profilden hareketle hesaplanması gerekecektir.

3.2 Dengeleme Piyasasının İşleyişine İlişkin Temel Kurallar

Dengeleme mekanizması ile desteklenen ikili anlaşmalar piyasasında tedarikçiler, müşterilerinin elektrik enerjisi ihtiyacını tahmin etmek ve bu ihtiyacı gerçek zamanlı olarak karşılayacak şekilde tedarik etmek zorundadır.

Tüketicilerin ihtiyaçları ne kadar hassas olarak tahmin edilirse edilsin, tüketim alışkanlıklarında oluşabilecek değişiklikler, beklenmedik sosyal olaylar, iklim değişiklikleri gibi nedenler yanında üretim tarafında olabilecek olağandışı durumlar nedeniyle ikili anlaşmalar kapsamındaki arz her zaman tüketimi gerçek zamanlı olarak karşılayamayabilir.

Bu tür dengesizlik durumlarında emreamade kapasiteleri ve/veya yük atma olanakları bulunan üretim tesisleri tarafından Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine verilmiş olan yük alma ve yük atma teklifleri değerlendirmeye alınarak piyasa katılımcılarına en düşük maliyeti yansıtacak şekilde sistemin fiziksel dengesi tekrar sağlanır. Ancak Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine verilen teklifler devreye alınmak suretiyle ikili anlaşmanın taraflarınca yerine getirilmemiş yükümlülüklerinin telafi edilmesi karşılığında, o dönem için Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine teklif edilmiş

fiyatların ortalaması olan bir değer, yükümlülüklerini yerine getirmemiş lisans sahibi tüzel kişiden Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından talep edilecektir.

Piyasanın işleyişine ilişkin olarak oluşturulan kuralların iki temel hedefi vardır;

1) Sistem işletmecisinin (TEİAŞ - Ulusal Yük Dağıtım Merkezi (UYDM)), ulusal enerji sisteminde teknik ve ticari açıdan etkin bir şekilde nihai dengeleme yapmasına imkan tanınması,

2) İkili anlaşmaların taraflarından;

- Enerji açığı bulunan tarafların, enerji açıklarının karşılanması için maliyetleri yansıtan bir fiyat ödemelerinin sağlanması,

- Enerji fazlası bulunan taraflara, sisteme aktardıkları enerji karşılığında maliyetleri yansıtan bir fiyat ödenmesinin sağlanması.

Söz konusu hedefler içerisinde geçen;

- Nihai dengeleme: Üretim tesislerinin, sistemdeki elektrik arz ve talebinin gerçek zamanlı olarak Ulusal Yük Dağıtım Merkezi talimatları ile üretimini artırması ya da azaltmasını,

- Teknik ve ticari açıdan etkin olma: Üretimin artırılması veya azaltılması için yapılan alış ve satış tekliflerinin, sistem işletmecisi tarafından maliyet sırasına göre kabul edilmesi ve bu tekliflerin, üretim ünitelerinin teknik özellikleri ile uyumlu olmasını,

- Enerji açığı:

- Üretim şirketinin, belirli bir uzlaştırma döneminde, ürettiğinden daha fazla miktarda enerji satışı için anlaşma yapmış olmasını ya da;

- Bir dağıtım veya perakende satış şirketinin belirli bir uzlaştırma dönemi için satış yaptığı tüketicilerin tüketiminden daha az bir miktarda karşılık gelen enerji alım anlaşması yapmış olmasını ya da;

- Toptan satış şirketinin, satın aldığı enerji miktarından daha fazlasının satışı için anlaşma yapmış olmasını,

- Enerji fazlası:

- Üretim şirketinin, belirli bir uzlaştırma döneminde, ürettiğinden daha az enerji satışı için anlaşma yapmış olmasını ya da;

- Bir dağıtım şirketi ya da perakende satış şirketinin, belirli bir uzlaştırma döneminde, tüketicilerinin tüketiminden daha fazla enerji alımı için anlaşma yapmış olmasını ya da;

- Toptan satış şirketinin, satın aldığı enerji miktarından daha azının satışı için anlaşma yapmış olmasını,

- Maliyetleri yansıtan fiyat: Sistem işletmecisinin, sistemi dengelemekle ilgili olarak oluşan maliyetlerini yansıtan ve enerji fazlası ya da açığı bulunan sistem katılımcılarını aşırı bedellere maruz bırakmayan fiyatı,

ifade etmektedir.

3.3 Uzlaştırma Dönemleri

Sistem işletmecisi, arz ve talebi sürekli ve gerçek zamanlı olarak dengeleyecektir. Ancak, ticari dengeleme, uzlaştırma dönemi olarak bilinen zaman aralıklarında gerçekleşecektir.

Uzlaştırma dönemleri, ikili anlaşma taraflarının sistemde arz ve talep yönünden denge halinde olmalarının beklenildiği zaman aralıklarıdır. Piyasanın başlangıcında, saat 06:00-17:00, 17:00-22:00 ve 22:00-06:00 arasında günde üç uzlaştırma dönemi uygulanacak, rekabet ortamının oluşmasına ve gerekli ölçme-iletişim-kontrol alt yapısının gelişmesine paralel olarak, uzlaştırma dönemlerinin sayısı da artacaktır.

3.4 Sistemin Dengelenmesi

Sistem işletmecisi, elektrik piyasasında arz ve talebi aşağıdaki şekilde gerçek zamanlı olarak dengeleyecektir:

➤ Sistemde enerji açığı olduğu durumlarda (talebin enerji arzını aştığı durumlar); sistem işletmecisi üretimlerini artırmak için teklif veren (yük alma teklifleri) üretim şirketlerine teklif fiyatı sıralamasına göre yük alma talimatı vererek enerji açığını kapatacaktır. Bu durumda Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi her üretim şirketine, üretimini artırmak üzere vermiş olduğu teklif fiyatı üzerinden ödeme yapar.

➤ Sistemde enerji fazlası bulunduğu durumlarda (arzin enerji talebini aştığı durumlar); sistem işletmecisi üretimlerini düşürmek için teklif veren (yük atma teklifleri) üretim şirketlerine teklif fiyatı sıralamasına göre yük atma talimatı vererek enerji fazlasını giderecektir. Bu durumda her üretim şirketi, üretimini düşürmek üzere vermiş olduğu teklif fiyatını Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine öder.

Yük alma teklifleri en düşük fiyattan başlayarak pahalı fiyata doğru kabul edilirken, yük atma teklifleri en yüksek fiyattan başlayarak ucuz fiyata doğru kabul edilir.

Kabul edilen tüm yük alma ve yük atma (enerji satış ve alış) tekliflerinin uygulanabilir olması diğer bir ifadeyle bu tekliflerin, teklife konu olan üretim tesisi açısından emniyetli işletme prensiplerine aykırı olmaması gereklidir.

3.4.1 Sistem İşletmecisi Tarafından Tekliflerin Kabulü

Sistem işletmecisi, sistemi dengelemek amacıyla, üretim şirketleri tarafından verilmiş olan yük alma ve yük atma tekliflerini kabul ettiğini ve ilgili tesislerin her bir dakika bazında MW olarak yapacakları üretimleri bildirecektir.

3.4.2 Teklif Verme Kuralları

Kurulu gücü Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliğinde belirlenen değerden daha yüksek olan her bir termik üretim tesisi ünitesi için, her uzlaştırma döneminde iki adet yük alma ve iki adet yük atma teklifi sunulması gereklidir:

Yük Alma Teklifi YAL1	Sıfır MW'tan Minimum Kararlı Üretim Seviyesine (MKÜS)
Yük Alma Teklifi YAL2	Minimum Kararlı Üretim Seviyesinden (MKÜS) Emreamade kapasiteye (EAK)
Yük Atma Teklifi YAT2	Emreamade kapasiteden (EAK) Minimum Kararlı Üretim Seviyesine (MKÜS)
Yük Atma Teklifi YAT1	Minimum Kararlı Üretim Seviyesinden (MKÜS) sıfır MW'a

Üretim şirketleri, üretim tesisinin herhangi bir ünitesinin herhangi bir kapasite ile çalışıyor olması ya da üretim yapmadan yedek olarak bekliyor olması durumlarını içerecek şekilde, çalışmakta olan bir ünitenin devre dışı bırakılıp tekrar devreye alınabileceği, üretim yapmayan bir ünitenin ise devreye alınarak sonra tekrar devre dışı bırakılabileceği olasılıklarını dikkate alarak bu teklifleri vermek zorundadır.

Minimum Kararlı Üretim Seviyesi termik santraller için geçerli olan bir üretim seviyesidir. Hidroelektrik santrallerde böyle bir sınır yoktur. Termik santrallerde, yük alma ve yük atma haricinde MKÜS altındaki bir kapasitede sürekli çalışma beklenemez. MKÜS ile sıfır MW üretim yapma arasındaki işletme maliyeti, MKÜS üzerinde olan işletme maliyetinden oldukça yüksektir. Üretim şirketleri MKÜS altındaki bir seviyede çalışma talimatı almamak için sıfırdan MKÜS'e ulaşacak şekilde rekabetçi bir yük alma teklifi vermeye çalışacaktır. Yine aynı şekilde bir termik santral yük atma tekliflerini verirken MKÜS altında çalışma talimatı almamak için rekabetçi bir teklif verecektir.

Her bir uzlaştırma dönemi için, bir termik üretim şirketinin verdiği tekliflerin;

- $YAL\ 2 \geq YAL\ 1$
- $YAT\ 2 \geq YAT\ 1$
- $YAL\ 1 \geq YAT\ 1$
- $YAL\ 2 \geq YAT\ 2$

olması beklenir. Üretim tesislerinin tekliflerini verirken bu sınırlamalara uyması gerekli olmamakla birlikte, bu şekilde bir teklif fiyatlandırması termik üretim şirketlerinin maliyetlerini yansıttığından ve sistemin ekonomik işletilmesini kolaylaştırdığından teklifler genelde bu koşullara uygun olarak verilir.

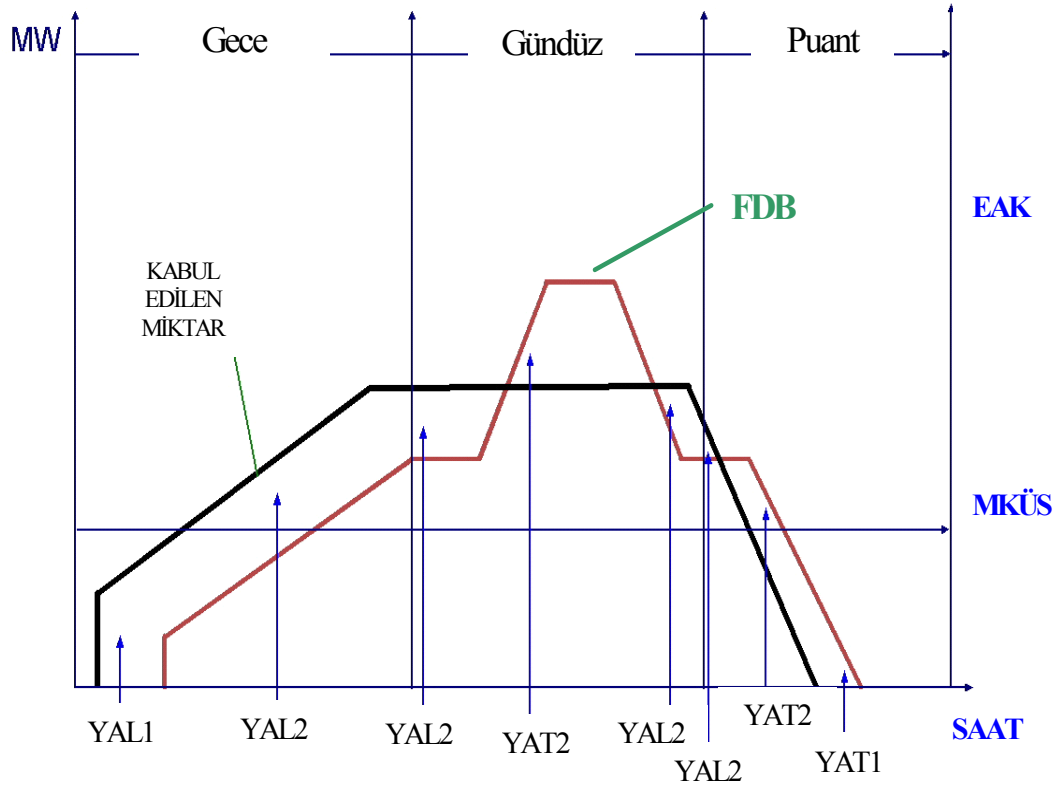
YAT ve YAL'ın uygulanabilirliği üretim tesisinin o dönem için hangi kapasite ile üretim yaptığını gösteren Fiziksel Durum Bildirimine (FDB) bağlı olup, aşağıdaki gibi uygulanır:

Eğer	FDB = 0:	MKÜS altında YAL 1; MKÜS üzerinde YAL 2 uygulanır
Eğer	$0 < FDB < MKÜS$	sıfıra kadar YAT 1; MKÜS'ye kadar YAL1; MKÜS üzerinde YAL 2 uygulanır
Eğer	FDB=MKÜS	MKÜS altında YAT1; MKÜS üstünde YAL 2 uygulanır
Eğer	$MKÜS < FDB < EAK$	MKÜS'e kadar YAT2; MKÜS altında YAT 1; EAK'ya kadar YAL2 uygulanır
Eğer	FDB=EAK	MKÜS'e kadar YAT2 ; MKÜS altında YAT1 uygulanır

3.4.3 Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi Ödemeleri

Bir üretim tesisi için sistem işletmecisi tarafından kabul edilen yük alma ve yük atma teklif miktarı ile FDB'nin karşılaştırılması sonucunda, üretim şirketine yapılacak veya üretim şirketi tarafından yapılacak ödemeye baz oluşturacak yük alma ve yük atma teklif fiyatlarının uygulanacağı miktarlar belirlenir.

Şekil 1 Üreticilere yapılan dengeleme mekanizması ödemeleri

Yukarıdaki şekil her bir uzlaştırma dönemi bazında incelendiğinde;

- Gece Uzlaştırma Dönemi (22:00-06:00) için;
 - Santralin MKÜS altında üretim yaptığı süre boyunca YAL1 gece fiyatı üzerinden üreticiye ödeme yapılmaktadır.

- Santralın MKÜS üzerinde üretim yaptığı süre boyunca YAL2 gece fiyatı üzerinden üreticiye ödeme yapılmaktadır.

- Gündüz Uzlaştırma Dönemi (06:00-17:00) için;

Gündüz uzlaştırma dönemi boyunca santral MKÜS seviyesi üzerinde üretim yapmaktadır.

- Santral tarafından verilen FDB'nin, sistem işletmecisi tarafından kabul edilerek santrala bildirilen üretim seviyesinin altında olduğu süre boyunca YAL2 gündüz fiyatı üzerinden üreticiye ödeme yapılmaktadır.

- Santral tarafından verilen FDB'nin, sistem işletmecisi tarafından kabul edilerek santrala bildirilen üretim seviyesinin üzerinde olduğu süre boyunca YAT2 gündüz fiyatı üzerinden üretici tarafından ödeme yapılmaktadır.

- Santral tarafından verilen FDB'nin, sistem işletmecisi tarafından kabul edilerek santrala bildirilen üretim seviyesinin altında olduğu süre boyunca YAL2 gündüz fiyatı üzerinden üreticiye ödeme yapılmaktadır.

- Puant Uzlaştırma Dönemi (17:00-22:00) için;

Santralın MKÜS üzerinde üretim yaptığı süre boyunca;

- Santral tarafından FDB'nin, sistem işletmecisi tarafından kabul edilerek santrala bildirilen üretim seviyesinin altında olduğu süre boyunca YAL2 puant fiyatı üzerinden üreticiye ödeme yapılmaktadır.

- Santral tarafından verilen FDB'nin, sistem işletmecisi tarafından kabul edilerek santrala bildirilen üretim seviyesinin üzerinde olduğu süre boyunca YAT2 puant fiyatı üzerinden üretici tarafından ödeme yapılmaktadır.

Santralın MKÜS üzerinde üretim yaptığı süre boyunca;

- YAT1 puant fiyatı üzerinden üretici tarafından ödeme yapılmaktadır.

Gün sonunda yapılacak ödeme toplamı, her bir üretim şirketi için nihai olarak kabul edilmiş tekliflerin toplamı olacaktır (Sistem işletmecisi tarafından santrallara bir gün önceden saat 16:00 itibarıyla bildirilen kabuller, santralların teknik özellikleri dikkate alınarak gerçek zamanlı dengeleme anına kadar yine sistem işletmecisi tarafından değiştirilebilir ve bu esnada değiştirilen kabul miktarları santrallara yapılacak ödemelerin hesaplanmasında dikkate alınmaz.).

3.5 Sistem İşletmecisinin Diğer Faaliyetleri ve Yan Hizmetler

Sistem işletmecisinin diğer faaliyetleri arasında aşağıdakiler yer almaktadır;

- İletim Kısıtları: Sistem işletmecisi, iletim kısıtlarını dikkate alarak, yük alma ve yük atma tekliflerini fiyat sırasıyla kabul edecektir.

- Yan hizmetler: Sistem işletmecisi tarafından yan hizmet anlaşmaları vasıtasıyla satın alınacaktır. Bu kapsamda; oturan sistemin toparlanması, frekans kontrolü, reaktif güç, soğuk yedek ve döner yedek için yapılan sözleşmeler yer alabilir.

Ancak, sistem işletmecisi tarafından gerçekleştirilen ve enerji alım ya da satımına (yedek enerjinin kullanımına) neden olan işlemler, dengeleme piyasasında yan hizmetler anlaşmalarında belirlenen elektrik enerjisi fiyatı üzerinden yapılan yük

alma ya da yük atma teklifi olarak görülecektir. Bu işlemlerin maliyeti, dengeleme piyasası maliyetlerinin bir parçası olarak kabul edilecektir.

Yeni kapasite yatırımları için piyasaya fiyat sinyali vermek ve arz güvenliği kriterlerini karşılayacak yeterli teşviklerin bulunduğunu belirtmek için soğuk yedek anlaşmalarının kapasite fiyatı kullanılabilir.

Sistem işletmecisi tarafından yürütülecek diğer faaliyetler olan yan hizmetler yapılacak anlaşmalar vasıtasıyla satın alınacaktır.

Sistem işletmecisi iki tür yan hizmet için anlaşma yapacaktır:

a) Zorunlu yan hizmetler

Üretim faaliyeti gösteren tüzel kişilerin sağlamakla yükümlü olduğu yan hizmetler aşağıdakileri kapsar;

- 1) Ünitelerin jeneratör veya senkron kompanseör olarak çalışması sırasında sisteme verdiği veya çektiği reaktif güç,
- 2) Primer önleme kontrolü,
- 3) Primer sürdürme kontrolü,
- 4) Primer yüksek frekans kontrolü.

b) Ticari yan hizmetler

Üretim faaliyeti gösteren tüzel kişilerin TEİAS ile hizmetin sağlanması konusunda anlaşmaları halinde verecekleri yan hizmetler aşağıdakileri kapsar:

- 1) Sekonder frekans kontrolü,
- 2) Ilık ve sıcak yedekler, bekleme yedekleri, hızlı devreye alma yedekleri,
- 3) Hızlı devreye girme şeklindeki frekans kontrolü,
- 4) Talep kontrolü,
- 5) Ünitelerin aşırı ikazlı olarak 0,85 ve düşük ikazlı olarak 0,95 güç faktörleri arasında nominal çıkış vermesini sağlayan kapasitenin dışındaki reaktif güç kapasitesi,
- 6) Oturan sistemin toparlanması.

3.6 Dengeleme ve Uzlaştırma Mekanizması

3.6.1 Dengeleme Fiyatı Yapısı

Dengeleme fiyatı belirlenirken hedeflenen amaç, belirli bir uzlaştırma döneminde ortaya çıkan sistemi dengeleme maliyetinin ilgili taraflar arasında kendi sorumlulukları ölçüsünde adil şekilde dağıtılmasıdır.

Dengeleme fiyatı Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından sistemi dengelemek üzere herhangi bir uzlaştırma döneminde kabul edilen yük alma ve yük atma tekliflerinin fiyat ve miktarlarının ağırlıklı ortalamasıdır.

Uzlaştırma Dönemi Dengeleme Fiyatı;

$$\text{Dengeleme Fiyatı} = (|Alım Maliyeti| + |Satış Maliyeti|) / (|Alım Miktarı| + |Satış Miktarı|)$$

olarak hesaplanır.

Bu eşitlikteki;

➤ Alım Maliyeti: Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından yapılan tüm enerji alımlarının toplam maliyetini,

➤ Alım Miktarı: Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından yapılan tüm enerji alımlarının MWh olarak toplam miktarını,

➤ Satış Maliyeti: Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından yapılan tüm enerji satışlarından elde edilen net geliri,

➤ Satış Miktarı: Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından yapılan tüm enerji satışlarının MWh olarak toplam miktarını,

ifade eder.

İkili anlaşmanın tarafları bu fiyatı baz alarak, ikili anlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getireceklerdir.

3.6.2 Dengeleme Fiyatının Uygulanması

Enerji açığı bulunan taraflar, ikili anlaşmaları dışında her uzlaştırma döneminde sistemden çekmiş oldukları elektrik enerjisi miktarı için, söz konusu uzlaştırma dönemi için hesaplanmış olan dengeleme fiyatı üzerinden Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine ücret ödeyecektir.

Enerji fazlası bulunan taraflara ise, her uzlaştırma döneminde sisteme aktardıkları enerji miktarı karşılığında, o uzlaştırma dönemi için hesaplanmış olan dengeleme fiyatı üzerinden Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi ücret ödeyecektir.

Bir piyasa katılımcısının enerji fazlası olması, bir uzlaştırma döneminde ölçülen tedarik etmiş olduğu net enerji miktarından, o dönem için anlaşmasında tedarik edilmesi taahhüt edilen net miktarın çıkartılması sonucu elde edilen değer sıfırdan büyük olmasıdır.

Bir sistem katılımcısının enerji açığı olması ise, bir uzlaştırma döneminde ölçülen net enerji miktarından o uzlaştırma dönemi için anlaşmasında yer alan net miktarının çıkartılması sonucu elde edilen tutarın negatif değerde olmasıdır.

3.6.3 İkili Anlaşmalar

İkili anlaşmaların tarafları, her uzlaştırma dönemi için tedarik edilmesi taahhüt edilen enerji miktarı ile alıcı ve satıcı tarafın kim olduğu ikili anlaşmaların taraflarınca Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine bildirilir.

Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi, bildirim işleme konulduğunu anlaşmanın her iki tarafına da bildirir.

Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından yük alma ve yük atma tekliflerinin kabul edilmesi, Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi ve ilgili taraf arasında ticari bir alışveriş anlamı taşımaktadır. Bu nedenle ayrıca herhangi bir bildirim gerektirilmeksizin, iki taraf arasında bir anlaşma yapılmış olarak kabul edilir.

Her bir sistem katılımcısının her uzlaştırma dönemi için geçerli olan net anlaşma miktarı, enerji alımları artı (+) miktar ve enerji satışları eksi (-) miktar olarak kabul edilerek hesaplanır.

3.6.4 Ölçümler

İletim ve/veya dağıtım sistemine verilen ve sistemden çekilen elektrik enerjisi miktarları, bölgesinde buldukları perakende satış lisansı sahibi dağıtım şirketinden elektrik enerjisi almayan tüketicilerin tüketim miktarları ve üretim tesislerinin üretim miktarları dengeleme ve uzlaştırma mekanizması çerçevesinde yapılacak olan ödemelerin hesabında kullanılmak üzere, uzlaştırma dönemi bazında ölçülecektir.

Her bir sistem katılımcısının uzlaştırma dönemi bazında ölçülen net durumu, üretim artı (+) miktar ve tüketim eksi (-) miktar kabul edilerek hesaplanır.

3.7 Dengeleme ve Uzlaştırma Mekanizması Anlaşmaları

3.7.1 Dengeleme ve Uzlaştırma Mekanizması Anlaşma Yapısı

Dengeleme ve Uzlaştırma Mekanizmasına verilen teklifler, üretim şirketi ile Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi arasında yapılan ikili anlaşma niteliği taşır. İletim ve dağıtım sistemindeki kayıp faktörlerinin ticareti yapılan elektrik enerjisi miktarına uygulanmasında geçerli olan kurallar kabul edilen yük alma ya da yük atma teklifleri için de geçerlidir.

Teklif kapsamındaki elektrik enerjisinin sisteme verilmesi zorunlu olup, söz konusu enerjinin fiziksel olarak teslim edilememesi anlaşma hükümlerine göre dengesizlik olarak kabul edilir ve bu yönde işlem görür.

Üretim şirketleri tarafından Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine verilen ve kabul edilen tekliflerin gereğinin, ilgili üretim şirketi tarafından yerine getirilmemesi halinde uygulanacak fiyatlandırma kuralları, üretim şirketinin teklifinde yer alan fiyat ile dengeleme fiyatını karşılaştırdığında yükümlülüklerini yerine getirmek yerine dengeleme fiyatını ödemeyi tercih etmesini engelleyecek şekilde belirlenir.

3.7.2 Ödemelerinin Hesaplanması

Bir üretim tesisinin uzlaştırma dönemi hesaplarında dikkate alınacak üretimi, ilgili uzlaştırma dönemi için söz konusu üretim ünitesine ait kabul edilmiş yük alma ve yük atma teklifleri de dikkate alınarak bulunan net nihai durumuna göre belirlenir.

Bu amaçla her bir dakika için yapılması gereken hesaplamalar aşağıdaki şekildedir:

- İstenilen kapasitenin söz konusu dakika için FDB'nin üzerinde olması:
 - MKÜS'ye kadar olan MW için ödeme:
$$\text{Max}((\text{Min}(\text{MW}, \text{MKÜS}) - \text{FDB}), 0) * (\text{YAL1}) / 60$$
 - MKÜS üzerindeki MW için ödeme:
$$\text{Min}(\text{MW} - \text{NFDB}, \text{MW} - \text{MKÜS}, 0) * (\text{YAL2}) / 60$$
- İstenilen kapasitenin söz konusu dakika için FDB'nin altında olması:
 - FDB ile MKÜS arasındaki MW için ödeme:
$$\text{Min}(\text{FDB} - \text{MW}, \text{FDB} - \text{MKÜS}, 0) * (\text{YAT2}) / 60$$
 - MKÜS altındaki MW için ödeme:
$$\text{Max}(\text{Min}(\text{FDB}, \text{MKÜS}) - \text{MW}, 0) * (\text{YAT1}) / 60$$

MW olarak ifade edilen üretim seviyesi, bir üretim ünitesinin Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından kabul edilen ve ünitenin söz konusu dakikadaki üretim seviyesini etkileyen tüm teklifleri dikkate alındıktan sonra belirlenen miktardır.

Artı bir değer Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin üretim şirketine ödeme yapacağını, eksi bir değer ise ödemenin üretim şirketi tarafından yapılacağını gösterir.

3.8 Uzlaştırma

3.8.1 Net Uzlaştırma Değeri

Her piyasa katılımcısına ait uzlaştırma dönemi bazında ölçülen net değer, piyasa katılımcısının Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi tarafından kabul edilen tekliflerinin toplamını da kapsayacak net anlaşma değeri olacaktır.

3.8.2 Uzlaştırma Dönemi Zaman Çizelgesi

Piyasa katılımcılarının denge durumları, uzlaştırma dönemleri bazında dalgalanma göstereceğinden uzlaştırma dönemlerinin bir arada değerlendirilmesi, toplam nakit akışını azaltacaktır.

Uzlaştırma dönemlerinde yapılacak işlemlere ilişkin zaman çizelgesi aşağıda verilmektedir:

- Gerçek Zamanlı Dengelemeden Bir Önceki Gündeki İşlemler;
 - 1) Saat 09:30

- Ulusal Yük Dağıtım Merkezi (UYDM) gece yarısından bir sonraki günün gece yarısına kadar olan sürede tahmin edilen ulusal talebi açıklar.

- Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği (DUY) gereğince taraf olan katılımcılar UYDM tarafından açıklanan tahminleri, ikili anlaşmaları kapsamında belirlenmiş miktarlarla satış yaptıkları tüketicilerinin taleplerini ve DUY'a taraf olan diğer katılımcılarla yapmış oldukları tüm enerji ihtiyacının karşılanmasına yönelik anlaşmalar çerçevesindeki talepleri tahmin etmek üzere kullanırlar.

- DUY'a taraf olan santrallar üretim ile ilgili verileri güncelleyecektir.

- Anlaşmaya bağlanmış taahhütlerin tahmin edilmesi ile üretim şirketleri kendi tesislerinin üretim sıralamasını ve Fiziksel Durum Bildirimlerini belirleyebilirler.

- Fiziksel Durum Bildirimlerinin, santral emreamadeliklerinin, taahhüde bağlanmış üretim miktarlarının ve ulusal talebin belirlenmesi sonucunda üreticiler yük alma ve yük atma tekliflerini saptayacaklardır.

2) Saat 12:00'a kadar

- UYDM bir önceki günün verilerini esas alarak bir analiz yapacaktır. Bölgesel Yük Dağıtım Merkezleri (BYDM) iletim sisteminde meydana gelen değişiklikleri ve üretici emreamadeliklerindeki değişiklikleri UYDM'ye bildirecektir.

- UYDM sistemin güvenli işletimi açısından gerekli gördüğü; üretim tesisleri sıralaması, yük akış, güvenlik analizi, hata düzeyi analizi ve stabilite analizi gibi çalışmaları gerçekleştirecektir.

- UYDM yapmış olduğu analizlerin sonuçlarını BYDM'lere bildirecektir.

- Aynı zamanda üreticiler sunacakları verilerin güncellemesini yapacaklardır.

3) Saat 12:00

DUY'a göre taraf olan üreticiler, üretim tesisinin her bir ünitesi için;

- Fiziksel Durum Bildirimleri (Ertesi gün için saatlik bazda MW değerleri)

- Emreamadelikler (MW olarak, hidroelektrik santrallar için MWh olarak)

- Diğer teknik özellikleri (yük alma ve yük atma miktarları, minimum devreye girme ve devreden çıkma süreleri, teklif kabulü öncesi gereken süre)

- Her bir uzlaştırma dönemi için yük alma ve yük atma teklifleri ve minimum kararlı üretim seviyesi (YAL1, YAL2, YAT1, YAT2, MKÜS) ile her bir uzlaştırma dönemi için nihai anlaşma miktarlarını bildireceklerdir. Sabit miktarlı anlaşmalar için miktarlar, değişken miktarlı anlaşmalar için miktar tahminlerini bildirilecektir.

- BYDM'ler iletim sistemi koşullarında olan değişiklikler konusunda UYDM'ye bilgi verecektir.

- UYDM gece yarısından başlayarak diğer gün gece yarısına kadar olan süre için, sistemin kısıtlarını dikkate alarak, üretim sıralamasını ve gerekli gördüğü diğer çalışmaları yapacaktır.

4) Saat 16:00

- UYDM kabul etmiş olduğu teklifleri her bir ünite bazında saatlik olarak açıklar. Bu kabuller TETAŞ'a ve birden fazla tesis için teklif vermiş olan teklif sahipleri ile BYDM'lere bildirilir.

- Kabullerin alınması ile birden fazla tesis için teklif vermiş olan teklif sahipleri bunların kendi teknik kısıtlamalarına uygun olduğunu kontrol ettikten sonra kabulleri üretim santrallarına bildirir.

5) Saat 17:00

- TETAŞ ve birden fazla tesis için teklif vermiş olan teklif sahipleri, uygun olduğunu kontrol ettikten sonra bu kabulleri teyit edecektir.

Bu aşamadan sonra BYDM'ler doğrudan üretim santralları ile temas halinde olacaktır.

➤ Gerçek Zamanlı Dengelemenin Yapılacağı Gündeki İşlemler

1) Önemli Veri Değişiklikleri;

- BYDM'ler üretimdeki emreamadelik veya iletim sistemindeki değişikliklerle ilgili olarak UYDM'ye bilgi vereceklerdir. Gerekirse, UYDM bu bilgilerin ışığında sistemdeki santralların üretim sıralamasını tekrar yapacak ve gerekli gördüğü diğer analizleri de gerçekleştireceklerdir.

- UYDM revize edilmiş olan kabulleri BYDM'ye aktaracaktır. Daha sonra BYDM bunları ilgili üretim santrallarına gönderecek ve teyidlerini alacaktır. UYDM durumla ilgili olarak TETAŞ ve birden fazla tesis için teklif vermiş olan teklif sahiplerine doğrudan bilgi verecektir. Bu kabuller MW düzeyleri olarak verilecek olup, daha önce üretim santralları tarafından verilmiş olan Fiziksel Durum Bildirimindeki miktarların yerine geçecektir. Daha sonra yeni bir kabul ile değiştirilmedikçe gece yarısına kadar bu değerler geçerli olacaktır.

2) Gerçek Zamanlı Yük Dağıtım

- UYDM sistemdeki yük dağıtımını gerçekleştirecek ve revize edilmiş (talimat olarak bildirilmiş olan) kabulleri BYDM'lere bildirecektir. Daha sonra BYDM'ler bu kabulleri üretim tesislerine gönderecek ve teyitlerini alacaktır

- UYDM durumla ilgili olarak TETAŞ ve birden fazla tesis için teklif vermiş olan teklif sahiplerine doğrudan bilgi verecektir.

- Otomatik Üretim Kontrolü olan üniteler otomatik ayarlarını üretimlerini beş dakikada bir değiştirmek üzere yapacaklardır.

- Frekans kontrolüne katılan santrallar frekans değişikliklerine uygun olarak üretimlerini otomatik olarak değiştireceklerdir.

3) Kabul edilen teklifler

- UYDM/BYDM'ler kabul edilen teklifleri talimat olarak not eder.

- Kabul edilen teklifler, uzlaştırma dönemi için gösterge niteliğinde bir sistem denge fiyatı hesaplamak üzere kullanılacak ve bu gösterge niteliğindeki fiyatlar derhal yayımlanacaktır.

- OÜK talimatları kaydedilecektir.

- Sistem frekansları kaydedilecektir.

4) Büyük Ünitelerin Üretimlerinin Ölçülmesi

• UYDM/BYDM'ler üretim tesisleri raporlarını kullanarak her saat için büyük ünitelerin üretimlerini kaydedecektir.

➤ Gerçek Zamanlı Dengelemenin Yapılmasını İzleyen Gün

• Fiziksel Durum Bildirimleri, yük alma ve yük atma teklifleri, ve nihai kabuller Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine aktarılır. Ünite bazındaki saatlik ölçümlerin manuel olarak bildirilmesi halinde bu veriler de Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine aktarılır.

• Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi her gün için üç defa denge fiyatını hesaplar ve bunları yayımlar.

• Üretim santrallerinin kabul edilen tüm tekliflerinin kümülatif olarak aylık bazda kaydı tutulur.

➤ Gerçek Zamanlı Dengelemenin Yapılmasını İzleyen 5. Gün

• Büyük üretim ünitelerinin gerçek zamanlı olarak ölçülen uzlaştırma verileri nihai hale getirilir. Bu üniteler için yapılmış olan üretim miktarı ve yapılan üretimin karşı tarafça zorunlu alımını öngören sözleşmelerin miktarları nihai haline getirilir.

➤ Gerçek Zamanlı Dengelemenin Yapıldığı Günün Bulunduğu Ayın Sonu

• Tüm uzlaştırmaya tabi sayaçlar okunur.

• Gerçek zamanlı olarak uzaktan ölçümü yapılmayan üretim üniteleri için yapılan aylık toplam üretim ölçümleri ile aylık kümülatif kabuller karşılaştırılarak, arada olabilecek farklar oransal olarak tüm kabullere yansıtılır.

• Dağıtım gerilim seviyesindeki çok zaman dilimli bir sayacın tek bir tüketiciyi beslediği durumlarda, tüketilen miktarı uzlaştırma dönemleri bazında paylaşım üzere kaydedilmiş olan yük profili kullanılacaktır.

• Dağıtım gerilim seviyesindeki çok zaman dilimli bir sayacın birden fazla tüketiciyi beslemesi halinde tüketicilere ait paylaşım profili dikkate alınarak tüketilen elektrik enerjisi miktarı taraflar arasında paylaşılacaktır. Bu paylaşımından sonra kaydedilmiş olan yük profili kullanılarak tüketimi yapılan miktarlar uzlaştırma dönemleri bazında paylaşılacaktır.

• Her bir uzlaştırma dönemi için kayıt yapamayan sayaçlara sahip olan tüketiciler için, ölçülen tüketimi uzlaştırma dönemleri bazında paylaşım üzere tüketici gruplarının temsil eden profiller kullanılacaktır.

➤ Gerçek Zamanlı Dengelemenin Yapıldığı Günün Bulunduğu Ayın Sonu + 5.Gün

• Tüm ölçüm değerleri üzerinde mutabakat sağlanmış olacaktır. Bu tarihe kadar çözümlenmemiş olan bir uzlaşmazlık artık resmi bir anlaşmazlık haline gelmiştir. Ölçülen verilerin kaybolması halinde varsayılan değerler kullanılacaktır. Varsayılan değer olarak genelde en son ölçülen ve güvenilir olarak kabul edilen sayaç değerleri esas alınır.

➤ Gerçek Zamanlı Dengelemenin Yapıldığı Günün Bulunduğu Ayın Sonu + 12.Gün

Ön Uzlaştırma Çalışması:

- Girdiler: Anlaşma miktarları, ölçülen miktarlar, Fiziksel Durum Bildirimleri, kabuller, yük alma/yük atma teklifleri,
- Hesaplanan Değerler: Dengeleme, yük alma/yük atma taahhütlerinin yerine getirilmemesi ve kalıntı bedeli ödemeleri için ön faturalar.

Fatura anlaşmazlıkları sonucunda ölçüm kayıtları kontrol edilecek ve hesaplanan değerler gözden geçirilecektir.

➤ Gerçek Zamanlı Dengelemenin Yapıldığı Günün Bulunduğu Ayın Sonu + 21.Gün

Yukarıda tanımlanan çalışmaya benzer şekilde nihai uzlaştırma çalışması yapılacaktır.

➤ Gerçek Zamanlı Dengelemenin Yapıldığı Günün Bulunduğu Ayın Sonu + 28.Gün

Ödemelerin yapılması için son gündür.

3.9 Hidroelektrik Santraller

Rezervuarlı hidroelektrik santraller kolaylıkla yük alma ve yük atabilme özelliğine sahip olmaları nedeniyle müşterilerin yük eğrilerini izleyebilecek nitelikte anlaşmaların yapılması açısından önem kazanmaktadır. Ancak bu santrallerin üretimlerinin büyük bir kısmı başlangıçta TETAŞ ile yapılan anlaşmalar kapsamında yer alacaktır. Bu nedenle hidroelektrik üretimin serbest piyasa koşullarında değerlendirilmesini teminen Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliğinde, Kanunun geçici 6 ncı maddesi kapsamında Kurul tarafından yapılacak düzenleme çerçevesinde, üretimleri ve/veya kapasiteleri TETAŞ'a tahsis edilmiş olan EÜAŞ ve/veya bağlı ortaklıklarına ait üretim tesislerinin kapasitelerinin TETAŞ tarafından lisans sahibi diğer tüzel kişilere tahsis edilebileceği hükme bağlanmıştır.

Bunun yanı sıra TETAŞ piyasadaki hakim durumu devam ettiği sürece EÜAŞ ve/veya bağlı ortakları ile yapmış olduğu anlaşmalar çerçevesindeki üretimler için düzenlemeye tabi olarak yük alma ve yük atma tekliflerini Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezine verecektir. Bu şekilde verilen teklifler içerisinde yer alacak hidroelektrik üretimler de dengeleme ve uzlaştırma piyasası yoluyla diğer tedarikçilerin kullanımına açılmış olacaktır.

3.10 Kısa Dönem Sistem Güvenliği

Sistem işletmecisi, talep tahminlerini karşılayacak kapasitede üretim santrallerinin ve sistem güvenilirliğini karşılayacak yedeklerin emreamade olmasından sorumludur. Sistem işletmecisi, mevcut santrallerin kapasitesinin yeterli yedekle emreamade durumda bulunmasını sağlamak üzere, ticari yan hizmetler anlaşmalarını kullanabilecektir. Bu sözleşmelerde yer alacak fiyatların, santral işletmecilerinin söz konusu kapasiteyi emreamade tutmaları için gereken maliyetleri karşılaması gereklidir.

Aynı zamanda ticari yan hizmetler anlaşmaları, yedek ve yeni kapasitenin piyasa değeri konusunda girişimcilere fiyat sinyali vermek ve yeterli arz güvenliğini sağlamak amacına da hizmet edecek şekilde fiyatlandırmaya tabi tutulacaktır. Bu mekanizma, rekabetçi toptan satış fiyatlarının, yeni santral yatırımları için teşvik edici seviyede olmaması durumunda alternatif bir çözüm olarak da kullanılabilir.

4 Yeni Üretim Yatırımları ve Sisteme Erişim

4.1 Arz Güvenliği ve Yeni Üretim Yatırımları

Rekabete dayanan piyasa modelinin en önemli unsurlarından birisi yeni yatırımların bütçe üzerinde yük oluşturmaksızın özel sektör tarafından gerçekleştirilmesidir. Bu kapsamda yeni üretim yatırımı kararlarının alınmasında;

- Talep artışı,
- Toptan satış fiyatları,
- Düzenleyici riskler,
- Mali açıdan güçlü alıcılar,

gibi hususlar dikkate alınacaktır.

Son on yılda elektrik enerjisinde yıllık talep artışı ortalama % 8-9 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Ekonomideki gelişmelere paralel olarak bu artış zaman zaman düşme eğilimi göstermekle birlikte, Türkiye’de kişi başına elektrik enerjisi tüketiminin Avrupa Birliği ve OECD ülkeleri ortalamasının çok altında olduğu görülmektedir. Bu durum elektrik enerjisi talebi açısından büyük bir potansiyelin varlığını kanıtlamaktadır.

Kanuna göre TEİAŞ, dağıtım şirketleri tarafından hazırlanan talep tahminlerini esas almak suretiyle elektrik enerjisi arz güvenliği için gereken üretim kapasitesini gösteren üretim kapasite projeksiyonunu hazırlayacaktır. Bu projeksiyonda yer alan bilgiler piyasaya girmek isteyen yatırımcılar için karar verme sürecini belirleyen unsurlardan biri olacaktır.

Rekabetçi piyasalarda yatırım kararlarının alınmasında belirleyici olan bir diğer unsur baz alınacak istikrarlı bir toptan satış fiyatının varlığıdır. Piyasa modeline göre ilk beş yıl için bu gösterge mevcut üretimlerin büyük bir çoğunluğunu yaptığı anlaşmalar ile bünyesinde toplayan TETAŞ’ın uygulayacağı toptan satış fiyatı olacaktır. Düzenlemeye tabi olan TETAŞ’ın toptan satış fiyatı gerçek maliyetleri yansıtacağından, bu maliyetlerin altında üretim yapabilen üreticilerin piyasada rekabet etme şansı yüksek olacaktır. Ancak yükümlenilen maliyetlerin zaman içerisinde azalacağı ve bu azalmanın TETAŞ’ın toptan satış fiyatını da aşağıya çekeceği göz önünde bulundurulduğunda, yatırım kararlarını hızlı bir şekilde alarak piyasaya erken giren yatırımcılar rekabet açısından daha iyi konumda olacağı açıktır.

İstikrarlı bir piyasa yapısı düzenleyici risklerin asgari düzeyde olmasıyla yakından ilgilidir. Mali ve idari açıdan bağımsız olan Kurum, Kanunda öngörüldüğü üzere eşit taraflar arasında ayırım gözetmeksizin çok katılımcılı ve şeffaf bir uygulamayı sürdürmektedir. Düzenleyici mevzuat kapsamında yer alan hususlar herhangi bir belirsizliğe yol açmayacak şekilde düzenlenmiş olup, değişikliklerin hangi usul ve esaslar çerçevesinde yapılacağı ilgili mevzuat içerisinde açık olarak belirtilmiştir.

Bürokratik engellerin azaltılması yeni yatırımların teşvik edilmesi için oldukça önem taşımaktadır. Yeni piyasa modelinde piyasada faaliyet gösterilebilmesi için seçilen yöntem lisanslandırmadır. Lisans verilmesine ilişkin usul ve esaslar Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliğinde açık olarak yer almaktadır. Buna göre mevzuata

uygun olarak başvuruda bulunmuş olan yatırımcılara başvuru tarihini izleyen 60 gün içerisinde yatırımlarına başlayabilmeleri için lisans verilmektedir. Ayrıca yatırım döneminde ilave finansman yükü oluşturmaması için lisans sahibi tüzel kişilerden lisanslarında belirlenen program dahilinde üretim tesisi tamamlanmasını izleyen ilk takvim yılına kadar yıllık lisans bedeli alınmamaktadır.

Yatırım kararlarının alınmasında yapılacak yatırımların geri dönüşü önem taşımaktadır. Bu husustaki riskler piyasada mali açıdan güçlü alıcıların bulunmasıyla azalmaktadır. Kanun özel sektör üretim şirketlerine kontrol oluşturmaksızın özel sektör dağıtım şirketleriyle iştirak ilişkisine girebilme imkanı tanımının yanı sıra özel sektör dağıtım şirketlerine üretim lisansı almak kaydıyla lisanslarında belirlenen bölgelerde yıllık elektrik enerjisi üretimi bir önceki yılda bölgelerinde tüketime sunulan yıllık toplam elektrik enerjisi miktarının yüzde yirmisinden fazla olmamak üzere üretim tesisi kurarak üretim faaliyetinde bulunma veya üretim lisansı sahibi tüzel kişiler ile iştirak ilişkisine girme hakkı tanımaktadır.

Mevcut arz-talep projeksiyonları 2006-2007 yılı itibarıyla yeni üretim kapasitelerine ihtiyaç olacağını göstermektedir. Bu tarih itibarıyla gerekli tesislerin inşa edilmiş olmasının sağlanması için üretim projelerinin 2003 yılı içerisinde başlamış olması gerekmektedir.

Yeni üretim yatırımları;

- Özel sektör dağıtım şirketleri,
 - Özel sektör üretim şirketleri,
 - Piyasada üretim faaliyeti göstermek isteyen yeni yatırımcılar,
 - Özel sektör üretim yatırımlarının yeterli olmadığı durumda son seçenek olarak EÜAŞ,
- tarafından gerçekleştirilebilir.

4.2 Yerli ve Yenilenebilir Kaynaklar

Yerli ve yenilenebilir ve enerji kaynaklarının kullanımını özendirmek amacıyla gerekli tedbirleri almak Kurulun görevleri arasında yer almaktadır.

Bu çerçevede Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği kapsamında yapılan düzenleme ile;

➤ Yerli doğal kaynaklar ile yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesisi kurmak üzere lisans almak için başvuruda bulunan tüzel kişilerden lisans alma bedelinin yüzde biri dışında kalan tutarının tahsil edilmeyeceği,

➤ Mevcut sözleşmeleri kapsamında faaliyet gösteren yerli doğal kaynaklar ile yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesisleri dışında, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesisleri için ilgili lisanslara derç edilen tesis tamamlanma tarihini izleyen ilk sekiz yıl süresince yıllık lisans bedelinin alınmayacağı,

➤ Yerli doğal kaynaklar ile yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesislerine, TEİAŞ ve/veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler tarafından, sisteme bağlantı yapılmasında öncelik tanınacağı,

hükme bağlanmıştır.

Kanunda öngörülen piyasa modeli çerçevesinde doğrudan sübvansiyon dışında herhangi bir teşvik mekanizmasına izin verilmediği için yerli ve yenilebilir kaynakların teşviki hususunda diğer seçenekler ayrı bir Kanun çıkarılarak düzenlenmelidir. Kurulun bu konuya ilişkin görevleri arasında söz konusu kaynakların teşviki hususunda ilgili kurum ve kuruluşlar nezdinde girişimde bulunmak da yer aldığından yapılacak yeni düzenlemelere gereken katkı sağlanacaktır.

4.3 Sisteme Erişim ve Sistem Kullanım Hakları

Kanun bir dağıtım ya da iletim lisansı sahibinin gerçek ve tüzel kişilere eşitler arasında ayırım gözetmeksizin sisteme erişim ve sistem kullanım imkanı sağlamasını hükme bağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, gerçek ve tüzel kişilerin sisteme erişimleri taraflar arasında müzakereye açık olmayıp, düzenlemeye tabidir.

İletim ve dağıtım faaliyetlerinin tekel özelliği göstermesi ve sisteme bağlantı yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin başka bir alternatifi olmaması nedeniyle sisteme erişim kuralları çok net ve farklı yorumlara yol açmayacak şekilde düzenlenmiştir.

Bu husus Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliğinde “sisteme erişim ve sistem kullanım hakları” başlığı altında ele alınmış olup, lisans sahibi tüzel kişiler ile sisteme bağlantı ve/veya sistem kullanım talebinde bulunan gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri detaylı olarak açıklanmıştır. Bu çerçevede;

- Bağlantı yapılması öngörülen tarihte, bağlantı yapılmak istenilen noktada şebekenin teknik özelliklerinin yetersiz olması,
- Bağlantı yapılması öngörülen tesisin projesinde Şebeke Yönetmeliği, Dağıtım Yönetmeliği ve diğer ilgili mevzuatta yer alan standartların sağlanamaması,
- Bağlantı ve nakil işleminin, kamu hizmeti yükümlülüklerini engellediğinin TEİAŞ ve/veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişi tarafından belgelenmiş olması,
- Bağlantı yapılması öngörülen tesisin projesinde şebekeye giriş ve çıkış noktasında ilgili mevzuatın gereklerinin karşılanmamış olması,

halleri dışında TEİAŞ veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler sisteme bağlantı ve sistem kullanım talepleri hakkında olumsuz görüş veremez. Görüşler ilgili lisans sahibi tüzel kişi tarafından kırkbeş gün içerisinde sonuçlandırılır ve değerlendirme sonuçları gerekçeleriyle birlikte Kuruma sunulur.

TEİAŞ veya dağıtım sistemini işleten tüzel kişilerin sisteme bağlantı ve sistem kullanımı hakkındaki olumsuz görüşlerinin gerekçelendirilmiş olması ve bu gerekçelerin Kurul kararıyla uygun bulunması esastır.

Sisteme bağlantı talepleri hakkında olumsuz görüş verilmesi ve bu görüşün Kurul kararıyla uygun bulunmaması halinde;

- Genişleme yatırımı veya yeni yatırım yapılmasının gerekli olduğu ve yeterli finansmanın mevcut olmadığı hallerde, söz konusu yatırım TEİAŞ ve/veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişi adına, bağlantı yapmak isteyen gerçek veya tüzel kişi tarafından ilgili mevzuat kapsamındaki teknik standartlar sağlanarak yapılabilir veya finanse edilebilir.

➤ TEİAŞ ve/veya dağıtım lisansı sahibi tüzel kişiler tarafından bir başka bağlantı noktası teklif edilebilir.

➤ Üretim tesisleri için yapılan bağlantı başvurularında üretim lisansı sahibi tüzel kişi ile TEİAŞ arasında iletim kontrol anlaşması yapılması kaydıyla özel direkt iletim hattı tesis edilebilir.

Özel direkt iletim hattı; üretim, otoprodüktör veya otoprodüktör grubu lisansı sahibi bir tüzel kişinin sahibi olduğu üretim tesisi ile iştirakleri, ortakları ve/veya müşterileri arasında elektrik enerjisi naklinin sağlanabilmesi için, TEİAŞ ile yapılacak iletim kontrol anlaşması hükümlerine göre iletim şebekesi dışında ulusal iletim sistemi için geçerli standartlara uygun olarak tesis edilerek işletilen hattır.

5 Piyasanın Düzenlenmesi

5.1 Tarifeler

Tekel özelliği göstermesi nedeniyle düzenlemeye tabi olacak faaliyetlere ilişkin fiyatlandırmaların esaslarını belirleyen tarife düzenlemeleri, özel yatırımı teşvik edici bir ortam yaratılmasında katkı sağlayan önemli bileşenlerden biridir. Fiyat düzenlemeleri, uygulanabilir ve şeffaf bir yöntemi esas almalıdır. Seçilen yöntemin istikrarlı ve adil olması için; tüketici hakları korunmalı ve yatırımcılara güven verilmelidir.

Kurumun tarifeler açısından sorumlulukları şöyle özetlenebilir;

- Tüketiciler ile tedarikçilerin çıkarlarının dengelenmesi,
- Rekabetin teşvik edilmesi,
- Ekonomik verimliliğin teşvik edilmesi,
- Sektörün mali açıdan sürdürülebilir olmasının sağlanması.

Yeni piyasa modelinde, doğal tekel niteliği taşıyan iletim ve dağıtım faaliyetleri, serbest olmayan tüketicilere yapılacak perakende satışlar ile perakende satış hizmeti ve TETAŞ'ın toptan satışı fiyat düzenlemesine tabi olacaktır.

Fiyat düzenlemesinin temel amacı, elektrik piyasasında verimliliği artırarak maliyetleri düşürmek ve maliyetlere uygun fiyatların oluşmasını sağlamaktır.

5.2 Düzenleme Yöntemleri

Genel anlamda fiyat düzenlemesi seçenekleri şunlardır:

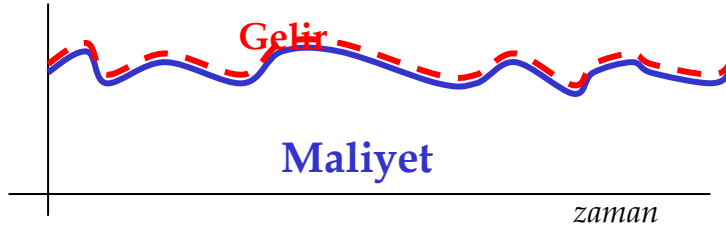
- Maliyet artı kar düzenlemesi (Gerçekleşmelere dayalı düzenleme),
- Fiyat ve/veya Gelir Tavanı düzenlemesi (Öngörülere ve hedeflere dayalı düzenleme).

5.2.1 Maliyet Artı Kar Düzenlemesi

Maliyet artı kar düzenlemesinde, düzenlemeye tabi fiyatlar bir test yılı sonuçlarına dayalı olarak belirlenir. Zaman içerisinde maliyetlerdeki artışlara paralel olarak lisans sahibi tüzel kişinin talebi veya maliyetlerdeki azalmalar dolayısıyla artan karlılığa paralel olarak düzenleyici kurumun inisiyatifi ile maliyet ve gelir ihtiyacı incelemeleri tekrarlanır ve gerçekleşen maliyetler doğrultusunda fiyatlar yeniden belirlenir. Bu yöntemde fiyatların geçerlilik süresi ile inceleme sıklığı belirsiz olduğu gibi, lisans sahibi tüzel kişiyi maliyetlerin azaltılmasına yöneltecek hiçbir avantaj söz konusu değildir.

Maliyetlerin verimlilik ile ilişkilendirilerek irdelenmediği bu yöntemde, gelir düzenlemesi optimum maliyetler dikkate alınmaksızın oluşan maliyetler veri alınarak yapılır. Dolayısıyla; bu yöntemde, maliyet artışına paralel olarak fiyat artarken, maliyet azalışlarında fiyatlar azalacaktır. Ancak, maliyetlerin azaltılmasına yönelik güçlü teşvikler yoktur.

Şekil 2 Maliyet + Kar Yönteminde Maliyet - Gelir İlişkisi

Bu tür bir düzenlemenin olumlu yanları;

- Şirketleri mali açıdan koruması ve maruz kaldıkları riskleri azaltması,
- Şirketlerin finansman maliyetlerini azaltması,
- Yatırımlar için kaynak yaratması,
- Aşırı miktarlarda kar elde edilmesini engellemesi,

olarak özetlenebilir.

Olumsuz yanları ise;

- Şirketlere verimliliklerini artırmaları ve maliyetlerini düşürmeleri için yeterli teşvik sağlamaması,
 - Aşırı yatırım riskini artırması,
 - Fiyat kontrollerinin sıklıkla yapılması nedeniyle, düzenleyici işlem yükünü ve maliyetini ciddi oranda artırması,
 - Şirketlerin verimsiz olmaları ve gerekli verilerin elde edilmemesi yönünde oluşan kaygılara bağlı olarak, zaman içerisinde ilave düzenlemeler gerektirmesi,
- olarak sıralanabilir.

Düzenleyici kuruluş, maliyetlerin makul boyutlarda kalması ve şirketin verimli çalışması için birtakım girişimlerde bulunabilir. Ancak düzenleme çok müdahaleci bir yapıya büründüğü takdirde, düzenleyici kuruluş belli oranda yönetim rolünü üstlenmiş olur ve bu da çoğu zaman verimsizliğe yol açabilir. Geçmişteki uygulamalara bakıldığında özellikle alt yapı finansmanının özel sektöre ait olduğu ABD’de bu yöntemin çok yaygın kullanıldığı görülmektedir. Ancak ABD’deki düzenleyici kurumlar da maliyetlerin azaltılması için son yıllarda daha fazla teşvik içeren düzenleme mekanizmalarına yönelmektedir.

5.2.2 Fiyat ve/veya Gelir Tavanı Düzenlemeleri

Fiyat ve/veya gelir tavanı düzenlemeleri, fiyatların ve/veya gelir tavanının belirli bir dönem için sabitlenmesi anlamına gelmektedir. Böylece şirket bu süre boyunca, maliyetlerini düşürebildiği oranda kar elde edebilir.

Fiyat tavanı düzenlemesinin sürdüğü dönem boyunca her yıl fiyatlar belirli bir oranda düşürülür. Bu yaklaşım RPI-X olarak bilinmektedir (RPI yüzde olarak tüketici fiyat endeksini, X her yıl için belirlenen verimlilik faktörünü ifade etmektedir).

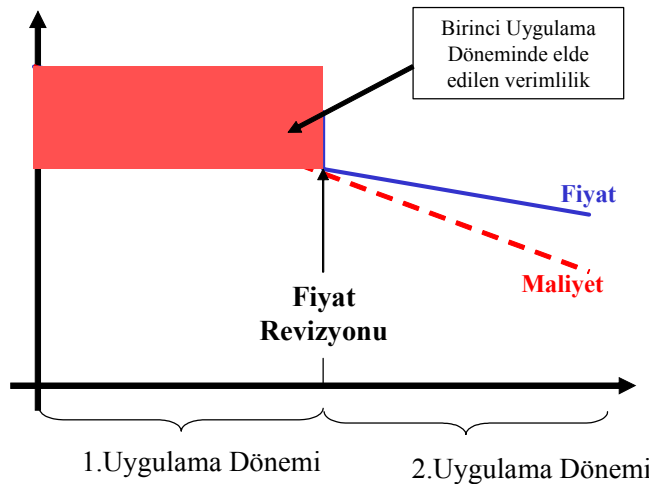
Fiyat tavanı yaklaşımı, liberal piyasalarda en yaygın kullanılan fiyat düzenleme yöntemidir. Gelir tavanı yöntemi ise, kWh satış miktarları ve şebeke üzerinden akan kWh miktarı üzerinde çok az kontrolü olan şirketler için en uygun yöntem olarak görülmektedir. Örneğin, TEİAŞ'ın iletim faaliyetleri gelir tavanı yöntemi kullanılarak düzenlenebilir.

Bu yöntemlerde, belirli bir uygulama dönemine (en az 3, en çok 7 yıl) yönelik olarak planlama yapılır. Bu kapsamda, öncelikle bir talep tahmini yapılarak, ilgili talebin karşılanmasına yönelik yatırım ve işletme planları geliştirilir. Bu planların maliyeti ve dolayısıyla uygulanması için gerekli gelir ihtiyacı yıllar bazında tespit edilir. Gelir ihtiyacının belirlenmesi aşamasında, yurt içi ve yurt dışındaki uygulamalarla kıyaslamalar yapılarak verimlilik hedefleri belirlenir ve maliyetler (işletme giderleri, amortismanlar ve sermaye maliyetleri) bu hedeflere uygun olarak hesaplanır.

Uygulama döneminde, düzenlemeye tabi şirketin hedefleri aşması ya da yakalayamaması halinde oluşan maliyetlerdeki farklılıklar şirketin karlılığına ve maruz kalacağı riske neden olur. Maliyetlerini yeterince düşüremeyen şirketler zarar ederken, maliyetlerini hızla aşağıya çekebilen şirketler ise karlarını daha da artırabilir.

Her uygulama dönemi sonunda, şirketlerin karlarını maksimize edebilmek amacıyla azaltmış oldukları maliyet tutarları analiz edilerek gelecek uygulama dönemi için talep tahminleri doğrultusunda gelir gereksinimleri hesaplanır. Bu yöntemle, içinde bulunulan uygulama döneminde; artan verimlilikten kaynaklanan kar şirketin bünyesinde kalırken, maliyet azalışı bir sonraki uygulama döneminde fiyatların düşmesini sağlar.

Şekil 3 Fiyat Tavanı Yönteminde Fiyat-Birim Maliyet İlişkisi

Bu tür bir düzenlemenin olumlu yanları;

➤ Şirketlerin gerçek maliyetleri tahmin edilen seviyelerin altına düşürmek suretiyle karlarını artırabilmesi, bu artışı bir sonraki uygulama dönemine kadar koruyabilme olanağına sahip olması ve bu sayede maliyetlerini aşağı çekme çabası içerisinde girmesi,

- Tarifelerin 3 yıldan az olmamak üzere belirlenmesi ve bu durumun yatırımcılara güven vermesi,
 - Düzenleme maliyetlerinin daha düşük olarak gerçekleşebilmesi,
- olarak özetlenebilir.

Olumsuz yanları ise;

- Tahminlerde hata payının yüksek olması halinde, fiyatların ve maliyetlerin birbirinden farklılaşabilmesi,
 - Maliyetlerini tahminlerdeki hatalar sonucu hızla aşağı çekebilen şirketlerin bir uygulama döneminde, düzenleyici açısından rahatsızlık verici yüksek karlar elde edebilmesi,
- olarak sıralanabilir.

Uluslararası deneyimler, gelir ve/veya fiyat tavanı uygulamasının iyi tasarlanması durumunda, düzenleme risklerini azalttığını, yatırımları teşvik ettiğini ve maliyetlerin azaltılmasına da imkan tanıdığını göstermiştir. Öngörülere ve hedeflere dayalı gelir ve/veya fiyat tavanı düzenlemeleri, giderek dünya genelinde standart uygulama haline gelmektedir. Batı ve Orta Avrupa, Güney Amerika ve Avustralya'da yaygın olarak uygulanmakta; Kuzey Amerika'da giderek yaygınlaşmaktadır. İngiltere'de ise 1986 yılından itibaren uygulanmaktadır.

5.2.2.1 Fiyat Tavanı Uygulaması

Sabit maliyetlerin toplam maliyetler içerisindeki payının düşük olduğu faaliyetlere ilişkin düzenlemelerde kullanılan fiyat tavanı uygulamasında, belirlenen gelir ihtiyacının öngörülen satış miktarına bölünmesi ile fiyat tavanı tespit olunur.

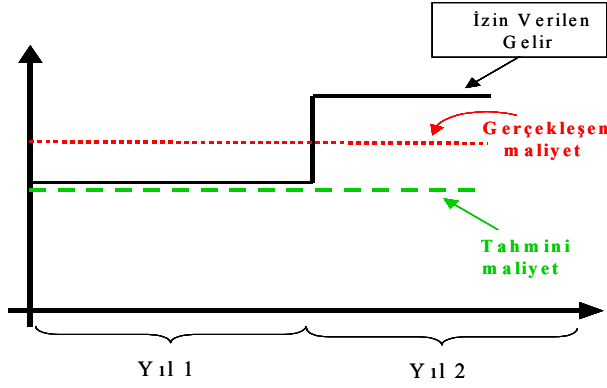
Gelirler, satış miktarının tahmin edilenin üzerinde olması halinde öngörülenden yüksek, satış miktarının tahmin edilenin altında olması halinde öngörülenden düşük seviyede gerçekleşir. Satış miktarı ile değişmeyecek olan sabit maliyetlerin toplam maliyet içerisindeki payının yükselmesi ile birlikte, gelir seviyesindeki bu oynama, maliyetlere aynı ölçüde tesir etmez ve kar marjının çok yükselmesi ya da maliyetlerin karşılanamaması risklerini beraberinde getirir.

5.2.2.2 Gelir Tavanı Uygulaması

Sabit maliyetlerin toplam maliyetler içerisindeki payının yüksek olduğu faaliyetlerde (örneğin iletim faaliyeti), talebe ilişkin öngörüler ile gerçekleştirmeler arasındaki sapma olasılığının giderilme ihtiyacı, gelir tavanı uygulamasını ortaya çıkarmıştır.

Gelir tavanı uygulamasında, fiyatın kendisine ilişkin bir tavan belirlemek yerine, yıl içerisinde elde edilecek gelire ilişkin bir tavan belirlenir. Yıl sonunda gelir tavanının aşılması ya da altında kalınması durumunda oluşacak artı ya da eksi gelir farkı, takip eden yıllarda gelir tavanına eklenir.

Şekil 4 Gelir Tavanı Yönteminde Fiyat-Birim Maliyet İlişkisi

5.2.2.3 Gelir ve Fiyat Tavan Uygulamalarının Birlikte Kullanıldığı Karma Yöntem

Sabit maliyetlerin toplam maliyet içerisindeki oranının yüksek olduğu faaliyetlerde fiyat tavanı yönteminin, değişken maliyetlerin toplam maliyet içerisindeki oranının yüksek olduğu faaliyetlerde gelir tavanı yönteminin uygulanmasında ortaya çıkan dezavantajların en aza indirgenmesi için iki yöntemin beraber uygulandığı karma yöntem geliştirilmiştir.

Bu yöntemde, öngörülen ve gerçekleşen satış miktarları arasındaki farktan kaynaklanan artı ya da eksi gelir farkı ne fiyat tavanı yönteminde olduğu gibi tamamen şirkete yüklenmektedir; ne de gelir tavanı yönteminde olduğu gibi tamamen giderilmektedir.

Bu yöntemde, öngörülen ve gerçekleşen satış miktarları arasındaki farktan kaynaklanan artı ya da eksi gelir farkının sabit maliyet bileşenine tekabül eden miktarı sonraki yıllarda gelir tavanında düzeltme yapılarak giderilir.

5.3 Faaliyetler Bazında Uygulanacak Gelir/Fiyat Düzenlemeleri

Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliği ve ilgili tebliğler uyarınca elektrik piyasasında uygulanacak düzenleme yöntemleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 1 Piyasa Faaliyetleri ve Düzenleme Yöntemleri

Faaliyet	Düzenlenen Fiyat /Bedel	Düzenleme Yöntemi
İletim (TEİAŞ)	Bağlantı Bedeli	Projelendirme
	Sistem Kullanım Fiyatı	Gelir Tavanı
	Sistem İşletim Fiyatı	Gelir Tavanı
Dağıtım	Bağlantı Bedeli	Projelendirme ve Standart Bağlantı Bedeli
	Sistem Kullanım Fiyatı	Karma
Perakende Satış Hizmeti	Perakende Satış Hizmeti Fiyatı	Fiyat Tavanı
Perakende Satış	Ortalama Perakende Satış Fiyatı	Fiyat Tavanı
Toptan Satış (TETAŞ)	Ortalama Toptan Satış Fiyatı	Maliyet

5.3.1 İletim Faaliyeti

İletim faaliyetinde,

- İletim varlıklarının tesisi, işletme ve bakımına ilişkin maliyetlerin karşılanmasına yönelik olarak İletim Sistemi Kullanım Fiyatı,
- İletim sisteminin işletimine ilişkin maliyetlerin (ulusal yük dağıtım, dengeleme ve uzlaştırma faaliyetlerinin maliyeti, yan hizmetlere ilişkin maliyetler) karşılanmasına yönelik İletim Sistemi İşletim Fiyatı,
- Kullanıcıların sisteme bağlantı maliyetlerinin karşılanmasına yönelik İletim Bağlantı Bedeli,

adı altında 3 ana gelir kalemi olacaktır. Her bir gelir kalemine ilişkin gelir ve giderlerin denkliği esastır. Bu denklik ile, gelir kalemleri arasında çapraz sübvansiyonun engellenmesi ve maliyet tabanlı fiyatlandırmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Örneğin, bir kullanıcının iletim sistemi kullanım fiyatı ile başka bir kullanıcının bağlantı maliyetlerini ya da sistem işletim maliyetlerini yüklenmesi engellenmiş olacaktır. Bu doğrultuda, TEİAŞ'ın hesap planı içerisinde bilanço ve gelir-gider hesaplarında ilgili alt hesapların açılarak, maliyet-gelir ihtiyacı analizlerinin yapılabilmesini sağlayacak detaylı verilerin elde edilmesi gereklidir.

Bağlantı bedeli, iletim sistemi kullanıcısı olmak isteyen gerçek veya tüzel kişilerin bağlantı talebi doğrultusunda gerçekleşen ve böyle bir talep olmaması halinde oluşmayacak maliyetlerin talep sahibi tarafından karşılanmasını sağlamak üzere belirlenen bedeldir.

Bağlantı bedeli, iletim sistemine bağlantısı yapılan gerçek veya tüzel kişi namına tesis edilen bağlantı varlıkları ile bu varlıkların tesisine ilişkin masrafları içerecek şekilde hesaplanır.

5.3.2 Dağıtım Faaliyeti

Dağıtım faaliyetinde,

- Dağıtım varlıklarının tesisi, işletme ve bakımına ilişkin maliyetlerin karşılanmasına yönelik olarak Dağıtım Sistemi Kullanım Fiyatı,

➤ Kullanıcıların sisteme bağlantı maliyetlerinin karşılanmasına yönelik Dağıtım Bağlantı Bedeli,

adı altında 2 ana gelir kalemi olacaktır. Her bir gelir kalemine ilişkin gelir ve giderlerin denkliği esastır. Bu denklik ile gelir kalemleri arası çapraz sübvansiyonun engellenmesi ve maliyet tabanlı fiyatlandırmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, dağıtım lisansı sahibi tüzel kişinin hesap planı içerisinde bilanço ve gelir-gider hesaplarında ilgili alt hesapların açılarak, maliyet-gelir ihtiyacı analizlerinin yapılabilmesini sağlayacak detaylı verilerin elde edilmesi gereklidir.

Bağlantı bedeli, dağıtım sistemi kullanıcısı olmak isteyen gerçek veya tüzel kişilerin bağlantı talebi doğrultusunda gerçekleşen ve böyle bir talep olmaması halinde oluşmayacak maliyetlerin talep sahibi tarafından karşılanmasını sağlamak üzere belirlenen bedellerdir.

Bağlantı bedeli, dağıtım sistemine bağlantısı yapılan gerçek veya tüzel kişi namına tesis edilen bağlantı varlıkları ile bu varlıkların tesisine ilişkin masrafları içerecek şekilde hesaplanır.

Belirlenmiş bir mesafeden daha yakın ve belirlenmiş bir gücün altında bağlantı talebinde bulunan kullanıcıların maliyetlerinin birbirine çok yakın olduğu ve aralarındaki maliyet farklılıklarının ihmal edilebilir seviyede olduğu düşünülür ve bu kullanıcılara standart bağlantı bedeli (standart bağlantı bedeli uygulanacak kullanıcıların ortalama maliyetini yansıtan) uygulanır.

5.3.3 Perakende Satış Hizmeti

Perakende satış hizmeti fiyatları, abone grupları bazında, perakende satış hizmetinin sunulabilmesine yönelik varlık ve faaliyetlere ilişkin maliyetlerin karşılanması için gerekli gelir gereksiniminin, hizmet verilecek abone sayısına bölünerek bulunan ortalama perakende satış hizmeti fiyatı aşılmayacak şekilde, abone gruplarının maliyet yapıları göz önüne alınarak belirlenir.

5.3.4 Perakende Satış

Perakende satış fiyatı; abone grupları bazında, izin verilen toptan enerji alım fiyatı, ilgili dağıtım bölgesinin hedef kayıp kaçak oranı ve/veya TEİAŞ'ın açıklamış olduğu iletim kayıp oranı ve makul bir brüt kar marjı göz önüne alınarak hesaplanan ortalama perakende satış fiyatı aşılmayacak şekilde abone gruplarının maliyet yapıları dikkate alınarak belirlenir.

Perakende satış faaliyetinde, bir hizmetin sunumu için gerekli varlık ve faaliyetlerin öngörülebilir maliyetinin karşılanmasından ziyade, zaman içerisinde değişebilecek piyasa koşullarında oluşabilecek farklı enerji alım maliyetlerinin makul bir kar marjı ile birlikte karşılanması söz konusudur.

Perakende satış fiyat tavanı hesaplamalarında yer almayan ancak tarifeleri düzenlemeye tabi diğer tüzel kişiler tarafından kendilerine fatura edilen iletim ve/veya dağıtım ile ilgili bedeller, bu tüzel kişilerin hizmet sundukları abonelere ve/veya müşterilere uygulayacakları fiyatlara kar marjı uygulanmaksızın ilave edilir.

5.3.5 TETAŞ'ın Toptan Satışı

TETAŞ'ın toptan satış tarifesi, TETAŞ tarafından satın alınan elektrik enerjisi ve/veya kapasitenin ortalama fiyatının tarifeye yansıtılması suretiyle TETAŞ'ın mali yükümlülüklerinin yerine getirilebilmesi esas alınarak eşit taraflar arasında fark gözetmeksizin uygulanacak şekilde belirlenir.

5.4 Gelir Gereksiniminin Belirlenmesi

Gelir düzenlemesi çalışmalarında izin verilen gelirin belirlenmesinde 3 ana bileşen göz önüne alınır:

$$[\text{İşletme Giderleri}] + [\text{Amortismanlar}] + [\text{İzin Verilen Getiri}]$$

5.4.1 Hesapların Ayrıştırılması

Lisans sahibi tüzel kişilerin gelir gereksiniminin belirlenmesi aşamasında, işletme giderlerinin, amortismanlarının ve getiri oranlarının, gelir/fiyat düzenlemesine konu faaliyet bazında ele alınması gerekmektedir. Bu durum, düzenlemeye konu faaliyete ilişkin hesapların diğer hesaplardan ayrı olarak tutulmasını gerektirmektedir.

Bu noktada, lisans sahibi tüzel kişilerin mali verilerini faaliyet bazında gerekli analizlerin yapılabilmesine olanak tanıyacak şekilde saklayacak bir hesap planına sahip olmaları zorunluluğu doğmaktadır. Bunun ötesinde, doğası gereği tek bir faaliyete yazılamayacak giderlerin faaliyetlere dağıtılması gerekmektedir.

5.4.2 Gelir Gereksinimine Tekabül Eden Kapasite ve Performans Seviyesi

İzin verilen gelir ile lisans sahibi tüzel kişinin emreamade tutması gereken kapasite ve performans seviyesi (örneğin ortalama kesinti süresi, ortalama kesinti sıklığı gibi) arasında bir ilişkinin kurulması ve tüketicilerin tarifeler yoluyla ödedikleri para karşılığında alacakları hizmetin kalitesinin tanımlanması gerekmektedir.

Tarifeler ya da gelirler şirketlerin hedeflerine ulaşmalarındaki performanslarıyla ilişkilidir. Bu kapsamda bir dağıtım şirketi için hedef, arz güvenilirliği olmalıdır.

- Tüketici kategorisi ve coğrafi bölge bazında arıza sıklığı,
 - Teknik kalite göstergeleri (gerilim, frekans),
 - Düzenlemeye tabi şirket tarafından alınan müşteri şikayetlerinin sayısı ve bu şikayetlerin konuları,
- gibi hususlar performans hedefleri arasında yer alır.

5.4.3 Yıllık Gelir Tavanının Belirlenmesi

Uygulama dönemi başında sabit fiyatlarla belirlenen gelir gereksinimi aşağıda belirtilen aşamalarla tarifelerin hesaplanacağı yıl için geçerli tavan değerine çevrilir:

- Gelir gereksinimi (Referans Gelir), tarife döneminin birinci günündeki cari fiyatlara tekabül eden Elektrik Piyasası Endeksi (EPE) değerinin gelir gereksiniminin belirlenmesinde kullanılan sabit fiyatlara tekabül eden EPE değeri oranı ile çarpılarak, enflasyon etkisi tavana yansıtılır.

➤ Güncellenen değerin değışken maliyetlere tekabül eden kısmı, o tarife yılı için yapılan talep tahmini gelir düzenlemesinde kullanılan talep tahmini oranı ile çarpılır ve tavan değerin güncel talep tahmine uygun hale gelmesi sağlanır.

➤ Bulunan tutar yıllık hedef verim artışı (X Faktörü) doğrultusunda güncellenir.

➤ Bulunan tutar, kalite göstergelerinin hedef ve cari değeri doğrultusunda yeniden hesaplanarak, kalite performansı ödüllendirilir ya da cezalandırılır.

➤ İki tarife yılı öncesindeki (uygulama döneminin sadece ikinci tarife yılında uygulanan Yatırım Farkı Düzeltme Faktörü için önceki uygulama dönemindeki) öngörülerden sapmaların etkisini yansıtacak düzeltme bileşenleri, bulunan değere eklenir.

5.4.4 Otomatik Fiyat Ayarlamaları

Enflasyonun maliyetler üzerindeki etkisini biriktirmeden fiyatlara yansıtmak amacıyla aylık EPE artışları doğrultusunda otomatik fiyat ayarlama mekanizması tesis edilmiştir.

5.5 Tarife Belirleme Süreci ve Fiyatlandırma Esasları

Tüzel kişiler, aşağıda belirtilen ana ilkelere uymak kaydıyla fiyatlandırma metodolojilerini belirlemede serbesttirler.

➤ Elektriğin tüketicilere güvenilir, yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde sunulması,

➤ Eşit taraflar arasında ayırım gözetmeyen bir düzenleme yapılması,

➤ Gelir düzenlemesi kapsamındaki parametrelerin maliyetleri yansıtan bazda düzenlenmesinin sağlanması,

➤ Hizmet kalitesi ile iletim ve dağıtımda sunum güvenliği gözetilerek verimliliğin artırılması,

➤ Verimlilikleri ölçüsünde tarifeleri düzenlemeye tabi tüzel kişilerin mali açıdan sürdürülebilirliklerinin sağlanması,

➤ Yatırımlarda uzun dönemli verimliliğinin sağlanması,

➤ Piyasada rekabetin gelişiminin desteklenmesi,

➤ Artan verimlilik ve rekabet koşullarına bağlı olarak sağlanan faydaların yansıtılmasının sağlanması,

➤ Faaliyetler arasında çapraz sübvansiyona yer verilmemesi.

5.5.1 Gelir Tavanının Aşılmaması

Tarifede yer alacak fiyatlar, öngörülen satış miktarları dikkate alınarak hesaplanan gelir tavanını aşmayacak şekilde belirlenir.

5.5.2 Abone Gruplarının Belirlenmesi

Lisans sahibi tüzel kişi istediği sayıda abone grubu belirlemede serbesttir. Aynı abone grubu içerisinde farklı maliyet yapısına sahip abonelerin bulunmaması,

farklı yapıdaki aboneler için farklı abone gruplarının belirlenmesi esastır. Bu suretle, aynı abone grubu içerisindeki aboneler arasında oluşabilecek çapraz sübvansiyon engellenmektedir.

5.5.3 Abone Grubu Bazında Maliyet Analizi

Lisans sahibi tüzel kişinin tüm maliyetlerini abone gruplarına dağıtarak, abone grupları bazında maliyet analizi yapması esastır. Bu doğrultuda, muhasebe kayıtlarının abone grubu bazında maliyet analizi yapılmasını destekleyecek veri ayrıştırmasını sağlayacak şekilde saklaması gerekmektedir.

Maliyet analizlerinde, doğrudan maliyetlerin, emreamade kapasite maliyetinin ve yatırım giderlerinin abone grubu bazında irdelenmesi, doğru fiyat sinyallerinin oluşabilmesi için gereklidir.

5.5.4 Maliyetten Fiyata Dönüşüm

Fiyatların abone grubu bazında belirlenen maliyetleri yansıtacak şekilde belirlenmesi ve abone grupları bazında belirlenen maliyetlerin toplamı ile gelir gereksinimi arasındaki farkın abone gruplarına fiyat sinyallerini bozmayacak şekilde dağıtılması esastır.

5.5.5 Sübvansiyona Yol Açmayan Fiyat Aralıkları

Tarife önerilerinin dayandığı maliyet analizlerinde, her bir abone grubu için sübvansiyona yol açmayacak asgari ve azami fiyatların belirtilmesi gerekmektedir. Lisans sahibi tüzel kişi, herhangi bir sebeple tarifesinde indirim yapmak durumunda ise, indirim oranı, fiyat asgari fiyatın altına düşmeyecek şekilde yapılır.

5.5.6 Yönetmelikler

Çerçeve bir kanun olan Elektrik Piyasası Kanunu, piyasanın düzenlenmesine ilişkin detayların yönetmeliklerle belirlenmesini öngörmektedir. Bu kapsamda; lisans sahibi tüzel kişilerin lisansları yanı sıra faaliyetlerini yürütürken uymak zorunda oldukları yönetmeliklerden bir kısmı aşağıda yer almaktadır.

➤ Şebeke Yönetmeliği: TEİAŞ ile iletim sistemine bağlı tüm taraflara uygulanacak standart usul ve esasları kapsar.

➤ Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği: Piyasa işlemlerinin yönetilmesi ve sistemde ticari dengelemenin sağlanması için önem arz eden bu yönetmelik, sistemdeki fiziksel dengenin sağlanması için uyulması gereken kuralları kapsayan Şebeke Yönetmeliği ile birlikte uygulanır. Ölçüm sistemleri gereksinimleri, bu sistemlerin tescili, fiziksel durumların bildirilmesi, sözleşme durumlarının bildirilmesi, dengeleme piyasası yük alma ve yük atma tekliflerinin sunulması, uzlaştırma işlemleri, buna ilişkin faturalama ve ödemelerin yapılması gibi konular bu Yönetmeliğin kapsamına girmektedir.

➤ Dağıtım Yönetmeliği: Dağıtım şirketleri ile dağıtım sistemine bağlı tüm taraflara uygulanacak standart usul ve esasları kapsar.

➤ Müşteri Hizmetleri Yönetmeliği: Dağıtım şirketleri, perakende satış şirketleri ve söz konusu şirketlerden hizmet alan tüm taraflara uygulanacak standart usul ve esasları kapsar.

➤ Lisans Yönetmeliği: Lisans başvurusu, lisans alma, lisans yenileme, lisans tadili gibi işlemler ile lisans kapsamında yürütülecek faaliyetlere ilişkin usul ve esasları kapsar.

➤ Tarifeler Yönetmeliği ve İlgili Tebliğler: Tarifeleri düzenlemeye tabi tüzel kişilerin gelir düzenlemesi ve tarife tekliflerinin hazırlanmasına ilişkin usul ve esasları kapsar. Bu Yönetmeliğin en önemli amaçlarından birisi verimliliğin artırılması ve daha düşük maliyetli hizmet sunulmasını teminen teşvikler oluşturulmasıdır. Yeni piyasa modelinde fiyat düzenlemelerine tabi olacak başlıca faaliyetler arasında dağıtım ücretleri (bağlantı ve sistem kullanım ücretleri), serbest olmayan müşterilere yapılan perakende satışlar, iletim ücretleri (bağlantı, sistem kullanım, iletim sistemi işletme ücretleri) ve TETAŞ'nin toptan satış fiyatı yer almaktadır.

➤ Serbest Tüketici Yönetmeliği: Tedarikçisini seçme serbestisine sahip gerçek veya tüzel kişiler ile tedarikçilerin hak ve yükümlülüklerini kapsar.

➤ İthalat ve İhracat Yönetmeliği: İthalat ve/veya ihracat faaliyetinde bulunacak tüzel kişiler ile bu faaliyetlerin yürütülmesinde uygulanacak usul ve esasları kapsar.

➤ Elektrik Piyasasında Yapılacak Denetimler ile Ön Araştırma ve Soruşturmalarda Takip Edilecek Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik: Elektrik piyasasında faaliyette bulunan tüzel kişilerle ilgili yapılacak denetimler ile bu kişilerin ilgili mevzuat hükümlerine aykırı faaliyet ,işlemleri nedeniyle yapılacak ön araştırma ve soruşturmalarda takip edilecek usul ve esasları kapsar.

Ayrıca, bu Yönetmelikleri desteklemek veya yönetmeliklerde yer almayan hususları düzenlemek üzere aşağıdaki tebliğler yürürlüğe konulmuştur.

- Elektrik Piyasasında Mali Uzlaştırma Yapılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ,
- Elektrik Piyasasında İletim ve Dağıtım Sistemlerine Bağlantı ve Sistem Kullanımı Hakkında Tebliğ,
- Elektrik Piyasasında Kullanılacak Sayaçlar Hakkında Tebliğ,
- Rüzgar ve Güneş Ölçümlerine İlişkin Tebliğ,
- Elektrik Piyasasında Gelir ve Tarife Düzenlemesi Kapsamında Düzenlemeye Tabi Unsurlar ve Raporlamaya İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ,
- Dağıtım Sistemi Gelirinin Düzenlenmesi Hakkında Tebliğ,
- İletim Sistemi Gelirinin Düzenlenmesi Hakkında Tebliğ,
- İletim Sistemi İşletim Gelirinin Düzenlenmesi Hakkında Tebliğ,
- İletim ve Dağıtım Bağlantı Bedellerinin Belirlenmesi Hakkında Tebliğ,
- Perakende Satış Hizmeti Geliri ile Perakende Enerji Satış Fiyatlarının Düzenlenmesi Hakkında Tebliğ.

5.6 Yönetişim

Yönetişim; Dengeleme ve Uzlaştırma, Şebeke ve Dağıtım yönetmelikleri gibi düzenleyici mevzuat içerisinde önem taşıyan yönetmeliklerin katılımcılı bir anlayışla geliştirilmesi ve güncellenmesi prosedürlerini ifade etmektedir.

Söz konusu düzenleyici mevzuat uluslararası mevzuat ve piyasa katılımcılarının görüşleri dikkate alınarak hazırlanmış olmasına rağmen piyasanın

dinamik yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu düzenlemelerin değişen koşullara uyumunun sağlanması için güncellenmesinin kaçınılmaz olduğu bilinmektedir.

Bununla birlikte piyasanın gelişimi paralelinde, düzenleyici mevzuatın değiştirilmesi söz konusu olduğunda en büyük katkının piyasada faaliyet gösteren ve sorunları bizzat yaşayan piyasa katılımcıları tarafından sağlanabileceğine inanılmaktadır.

Bu çerçevede; ilgili mevzuatın uygulanmasında ortaya çıkan belirsizlikler ya da yorum farklılıklarının giderilmesi amacıyla Kuruma başvurulabilir.

Aynı veya benzer bir konuda birden çok tüzel kişinin Kuruma başvurusu halinde, piyasada konuyla ilgili olarak faaliyet gösteren diğer tüzel kişilerin görüşleri de alınmak suretiyle bir değerlendirme raporu hazırlanır. Değerlendirme raporu hakkındaki Kurul kararına uygun olarak gerekli işlem yapılır.

Kurum, piyasanın daha verimli işlenmesini teminen yapılacak düzenlemeler açısından piyasada yer alan ilgili tüzel kişilerin görüş ve değerlendirmelerini almak suretiyle bir yönetim raporu hazırlar. Yönetim raporu, otuz gün süreyle Kurum internet sayfasında yayımlanır. Bu süre zarfında, tüzel kişilerden rapor hakkında alınan görüşler de Kurum internet sayfasında yayımlanır. Sürenin bitimini izleyen on iş günü içerisinde, iletilen görüş ve öneriler dikkate alınmak suretiyle nihai hale getirilen yönetim raporu Kurula sunulur. Rapor hakkında alınacak Kurul kararına uygun olarak gerekli işlem yapılır.

Dikkate alınması gereken bir diğer konu ise birden fazla faaliyeti bir arada yürüten lisans sahipleri açısından ortaya çıkması muhtemel çıkar çatışmasıdır. TEİAŞ, sadece sistem işletmecisi olmayıp, aynı zamanda dengeleme piyasasını (piyasa işletmecisi fonksiyonu) ve uzlaştırma mekanizmasını (mali uzlaştırma fonksiyonu) çalıştıracaktır. Bu faaliyetlerin, eşit taraflar arasında ayırım gözetilmeden gerçekleştirilmesi gereklidir. TEİAŞ'ın malvarlığı, üretim şirketleri ve dağıtım şirketleri mülkiyetlerinden ayrılmış durumdadır ve TEİAŞ piyasada hiçbir surette kendi nam ve hesabına elektrik enerjisi ve/veya kapasite ticareti ile iştigal etmeyecektir. Bu nedenle söz konusu faaliyetlerin başlangıçta TEİAŞ çatısı altında toplanması ciddi bir soruna yol açmayacaktır. Yönetim kuralları mali uzlaştırmayı da kapsadığından piyasa katılımcıları açısından mali uzlaştırma prosedürlerinin şeffaflığına ilişkin bir güvensizlik yaşanmayacaktır.

Ancak, TEİAŞ bünyesinde yer alan sistem işletme ve piyasa mali uzlaştırma fonksiyonları arasında oluşması muhtemel herhangi bir çıkar çatışmasının herhangi bir yoruma yol açmayacak şekilde önlenmesi için zaman içerisinde Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezinin bağımsız bir organ olarak oluşturulması ve tercihen, kısmen özel sektör mülkiyetinde bulunması, piyasa katılımcılarının güvenlerinin sağlanması için faydalı olacaktır.